

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ
ΣΥΝΕΔΡΙΟ

**Η Ευρώπη
των Μουσείων**

**Νέος ορισμός,
νέες προοπτικές:
Ταυτότητα,
Αξιοπιστία,
Βιωσιμότητα**

Aθήνα, 12-13/12/2023

EUROPEAN
MUSEUM

**Europe
of Museums**

**New definition,
new perspectives:
Identity,
Credibility,
Sustainability**

Athens, 12-13/12/2023

CONFÉRENCE
EUROPÉENNE

**L'Europe
des Musées**

**Nouvelle définition,
nouvelles perspectives:
Identité,
Crédibilité,
Durabilité**

Athènes, 12-13/12/2023

Περίληψεις

Abstracts

Résumés

ICOM international
council
of museums

ICOM international
council
of museums

70 Hellenic National
Committee
1953-2023

Under the auspices of:

HELLENIC REPUBLIC
Ministry of Culture

Supported by:

Strategic Allocation
Review Committee

ACROPOLIS MUSEUM

ICOM conseil
international
des musées
France

ICOM international
council
of museums
Germany

Organized by:

ICOM Hellenic National Committee

Partners:

ICOM - Europe
ICOM - France
ICOM - Cyprus

Associated Committees:

ICOM - Belgium ICOM - Moldova
ICOM - Georgia ICOM - Romania
ICOM - Germany ICOM - Ukraine
ICOM - Italy ICOM - CECA

12/12/2023

Συνεδρία 1: Ταυτότητα

Session 1: Identity

Session 1: Identité

Μουσειακές ταυτότητες και συμπερίληψη: μια αδύνατη εξίσωση;

Alexandre Chevalier, Αντιπρόεδρος ICOM-Βέλγιο, Πρόεδρος ICOM Belgique Wallonie-Bruxelles, Ταμίας ICOM-Europe, μέλος WGSR

Σύμφωνα με το λεξικό της μουσειολογίας, η ταυτότητα ορίζει το σύνολο των στοιχείων που συνθέτουν αντικείμενα, δείγματα ή έναν άνθρωπο. Είναι μια διαδικασία ταξινόμησης τόσο για αντικείμενα όσο και για ανθρώπινους πληθυσμούς. Ως οντότητες που ταξινομούν τον κόσμο και τα έμβια όντα, τα μουσεία είναι «μηχανές αναγνώρισης» που εκδίδουν ταυτότητες για τα αντικείμενα που εκθέτουν. Ορισμένα μουσεία μπορεί να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση ταυτοτήτων, όταν αυτά αφορούν σε ανθρώπους, τις ιδέες τους, τον τρόπο ζωής ή την αίσθηση της κοινότητας, όπως είναι τα εθνογραφικά, τα ιστορικά, τα μουσεία τοπικών κοινωνιών ή τα οικομουσεία.

Τα μουσεία μπορούν παράλληλα να αναστοχαστούν και να συμμετάσχουν στην κατασκευή μιας κοινής ταυτότητας, όπως συνέβη και εξακολουθεί να συμβαίνει με την υποστήριξη αφηγημάτων, στο πλαίσιο της κατασκευής εθνικών ή κοινοτικών ταυτοτήτων σε όλο τον κόσμο. Δεν πρόκειται αποκλειστικά για φαινόμενο ολοκληρωτικών καθεστώτων ή μιας συγκεκριμένης περιόδου, όπως λέγεται πολύ συχνά. Είναι στην πραγματικότητα εγγενές στοιχείο όχι μόνο των παραδοσιακών μουσείων που έχουν τον ρόλο «μηχανών ταξινόμησης και αναγνώρισης», αλλά και των μη παραδοσιακών μουσείων, είτε αυτά είναι μουσεία τοπικών και άλλων κοινοτήτων, οικομουσεία, πολιτιστικά κέντρα ή άλλοι φορείς πολιτιστικής κληρονομιάς.

Όλα τα είδη/κατηγορίες μουσείων στοχεύουν στις ειδικές ομάδες κοινού ακόμα και τα «καθολικά» μουσεία που διαθέτουν συλλογές παγκοσμίου ενδιαφέροντος, (ο όρος αναφέρεται σε συγκεκριμένες κοινωνικοπολιτικές αυτοαποδιδόμενες αξίες) και ευημερούν χάρη στην υποστήριξη συγκεκριμένων «οικοσυστημάτων» (όπως ο θεσμός των Φίλων των Μουσείων η σύνθεση του διοικητικών συμβουλίων κλπ).

Επομένως, η ταυτότητα συνεπάγεται τόσο τη συμπερίληψη των ατόμων, στα οποία απευθύνεστε και τα οποία ταυτίζονται με το μουσείο σας, όσο και τον αποκλεισμό όλων των υπολοίπων που δεν αναφέρονται εδώ.

Ο νέος ορισμός του μουσείου ICOM αναφέρει ότι τα μουσεία θα είναι «ανοιχτά στο κοινό (...) και χωρίς αποκλεισμούς» και «προάγουν την ποικιλομορφία». Ταυτόχρονα, σύμφωνα με τις βασικές αρχές του μάρκετινγκ, μια κοινότητα χρηστών /επισκεπτών πρέπει να δημιουργείται με βάση μια καλά καθορισμένη ταυτότητα, προάγοντας μια αίσθηση ιδιοκτησίας της επωνυμίας/ προϊόντος που θα ωφελήσει τον οργανισμό στις καθημερινές του λειτουργίες.

Πώς μπορούν τα μουσεία να αντιμετωπίσουν αυτή τη διπλή εντολή να συμπεριλάβουν τις διαφορές, δημιουργώντας παράλληλα μια αίσθηση κοινότητας, και επομένως ταυτότητας; Πώς μπορεί ένα μουσείο να αντιμετωπίσει πολύ διαφορετικές ανάγκες του κοινού, να συμπεριλάβει διαφορετικές και αρκετά συχνά αντίθετες κοινοτικές ταυτότητες και να κάνει όλους να αισθάνονται ότι «συμπεριλαμβάνονται» και μοιράζονται την ίδια ταυτότητα με το μουσείο «τους»;

Θα γίνει προσπάθεια να διερευνηθεί αυτή η δυναμική / φαινομενικά αδύνατη εξίσωση.

Museum identities and inclusion: an impossible equation?

Alexandre Chevalier, Vice-Chair ICOM-Belgium, Chair ICOM Belgique Wallonie-Bruxelles, Treasurer ICOM Europe, Member WGSR

According to the dictionary of museology, identity defines the set of elements that group objects, specimens, or a human together. It is a classificatory process for objects as much as for human populations. As classificatory entities for the world and living beings, museums are “identifying machines” issuing identity cards to the objects they exhibit. Some museums may play a major role in community identities when they address human beings, their ideas, way of living or sense of community, such as ethnographic, community, historic, or ecomuseums.

Museums can then both reflect and participate to the construction of a common identity such as it happened and still happens with the elaboration of narratives in the framework of national or community identities construction all around the world. It is not the appanage of totalitarian regimes or a specific period, as it is very often said. It is in fact intrinsic not only to the role of traditional museums as “classification and identifying machines” but also to non-traditional museums, for being community museums/centers, ecomuseums, or any other heritage / cultural structure “at the service of the community”.

All kind of museums target specific population segments, even the “universal” ones (where universal refers to precise socio-political self-attributed values), and thrive thanks to the support of precise ecosystems (Friends of... for instance, composition of board of trustees, etc...).

Identity therefore implies both the inclusion of people you are targeting and who are identifying themselves with your museum, and the exclusion of all the other people not mentioned here.

The new ICOM museum definition states that museums shall be “open to the public (...) and inclusive” and “foster diversity”. At the same time, marketing basics says that you need to create a community of users/visitors based on a well-defined identity, fostering a brand/product sense of ownership that will benefit the organization in its daily operations.

How can museums address this double injunction to include differences while creating a sense of community, hence of identity? How can a museum address very different public needs, include diverse and quite often opposite community identities, and make them all feel “included” and share the same identity toward “their” museum ?

We will try to dive into this potentially /apparent impossible equation.

Identités muséales et inclusion: une équation impossible ?

Alexandre Chevalier, Vice-président ICOM- Belgique, Président ICOM Belgique Wallonie-Bruxelles, Trésorier ICOM- Europe, Membre WGSR

Selon le dictionnaire de muséologie, l'identité définit l'ensemble des éléments qui regroupent des objets, des spécimens ou des êtres humains. Il s'agit d'un processus classificatoire tant pour les objets que pour les populations humaines. En tant qu'entités classificatoires du monde et des êtres vivants, les musées sont des “machines à identifier” qui délivrent des fiches d'identité aux objets qu'ils exposent. Certains musées peuvent jouer un rôle majeur dans les identités communautaires lorsqu'ils s'adressent aux êtres humains, à leurs idées, à leur mode de vie ou à leur sens de la communauté, comme les musées ethnographiques, communautaires, historiques ou les écomusées.

Les musées peuvent alors à la fois refléter et participer à la construction d'une identité commune, comme cela s'est produit et se produit encore avec l'élaboration de récits dans le cadre de la construction d'identités nationales ou communautaires dans le monde entier. Ce n'est pas l'apanage des régimes totalitaires ou d'une période spécifique, comme on le dit très souvent. Cela est en fait intrinsèque non seulement au rôle des musées traditionnels en tant que “machines de classification et d'identification”, mais aussi aux musées non traditionnels, qu'il s'agisse de musées/centres communautaires, d'écomusées ou de toute autre structure patrimoniale/culturelle “au service de la communauté”.

Tous les types de musées ciblent des groupes de population spécifiques, même les musées “univer-

sels" (où l'universel se réfère à des valeurs socio-politiques précises auto-attribuées), et prospèrent grâce au soutien d'écosystèmes précis (Amis de... par exemple, composition du conseil d'administration, etc...).

L'identité implique donc à la fois l'inclusion des personnes que vous ciblez et qui s'identifient à votre musée, et l'exclusion de toutes les autres personnes qui ne sont pas mentionnées ici.

La nouvelle définition des musées de l'ICOM stipule que les musées doivent être "ouverts au public (...) et inclusifs" et "favoriser la diversité". En même temps, les principes de base du marketing disent qu'il faut créer une communauté d'utilisateurs/visiteurs basée sur une identité bien définie, favorisant un sentiment d'appartenance à la marque/au produit qui profitera à l'organisation dans ses opérations quotidiennes.

Comment les musées peuvent-ils répondre à cette double injonction d'inclure les différences tout en créant un sentiment de communauté, donc d'identité ? Comment un musée peut-il répondre à des besoins publics très différents, inclure des identités communautaires diverses et souvent opposées, et faire en sorte que tous se sentent "inclus" et partagent la même identité à l'égard de "leur" musée ?

Nous tenterons de nous pencher sur cette équation potentiellement/apparemment impossible.

Ο ρόλος των μουσείων στην ενίσχυση της δημοκρατικής δημόσιας σφαίρας

Συραγώ Τσιάρρα, Διευθύντρια Εθνικής Πινακοθήκης -
Μουσείου Αλεξάνδρου Σούτσου, Αθήνα

Η ενίσχυση της δημοκρατικής δημόσιας σφαίρας συναρτάται με την ιστορική εξέλιξη της φυσιογνωμίας των μουσείων. Στην ανακοίνωση θα επιχειρηθεί μια συνοπτική αναδρομή στον ρόλο που άσκησαν τα μουσεία στον εκδημοκρατισμό της δημόσιας σφαίρας και θα προταθούν ορισμένες σκέψεις για το σύγχρονο νόημα αυτής της σχέσης.

Στην ευρωπαϊκή πολιτισμική παράδοση, τα μουσεία είναι σύμφυτα με τις πολιτικές ανακατατάξεις και τις ιστορικές διεργασίες εκδημοκρατισμού της δημόσιας σφαίρας, ήδη από τη γέννησή τους. Εάν ανατρέξουμε στις απαρχές της νεωτερικότητας, την κατάλυση των αυτοκρατοριών και τη γέννηση των εθνικών κρατών, η ανάδυση των δημόσιων μουσείων σχετίζεται με αστικά οράματα πολιτικού εκδημοκρατισμού, με την εκπαίδευση των επισκεπτών, με τη συμβολή στη διαμόρφωση της αστικής συνείδησης, της τοπικής και εθνικής ταυτότητας, καθώς και την προσέλκυση νέων ομάδων κοινού. Από την εποχή που οι βασιλικές συλλογές λειτουργούσαν ως το σκηνικό πλαίσιο της συμβολικής επίτευξης της εξουσίας των ηγεμόνων για τις ανάγκες των διπλωματικών τους επαφών και την εμπέδωση της κυριαρχίας τους, μετατρέπονται σε ιδεατά τοπόσημα της πολιτειακής αλλαγής, καθώς οι συλλογές εθνικοποιούνται και καθίστανται κοινό κτήμα. Απαιτήθηκαν πολλά βήματα σταδιακής διεύρυνσης για να φτάσουμε στο σήμερα, με τα ζητήματα της ταυτότητας, της συμπερίληψης, της προσβασιμότητας, της πραγμάτευσης ζητημάτων που αφορούν ευρύτερα την κοινωνία να διαποτίσουν και να μεταλλάσσουν τον ρόλο και τη φυσιογνωμία του σύγχρονου μουσείου.

Πώς τα σύγχρονα μουσεία συμβάλλουν στην ενίσχυση της δημοκρατικής δημόσιας σφαίρας; Οι απαντήσεις θα αναζητηθούν κυρίως στο επίπεδο της εσωτερικής οργάνωσης και του λειτουργικού πλαισίου, στις μεθόδους σχεδιασμού και διάχυσης της μουσειακής εμπειρίας, στις πρακτικές διαμοιρασμού αρχείων, συλλογών και πολιτισμικού αποθέματος, στην καλλιέργεια - εμπάθунση του κριτικού βλέμματος και στην ενίσχυση της ορατότητας αφανών κοινωνικών υποκειμένων.

The Role of Museums in Strengthening the Democratic Public Sphere

Syrago Tsiara, Director National Gallery- Alexandros Soutsos Museum, Athens

The reinforcement of the democratic public sphere is linked to the historical evolution of the character of museums. This paper will give a brief overview of the role played by museums in the democratization of public sphere and will share some reflections on the contemporary meaning of this relationship.

In the European cultural tradition, museums, since their establishment, are implicit to the political realignments and historical processes of democratization of the public sphere. If we go back to the beginnings of modernity, the dissolution of empires and the birth of nation states, the emergence of public museums is associated with civic visions of political democratization, education of visitors, contribution to formation of civic consciousness, local and national identity, and the attraction of new public. From the time when royal collections functioned as the backdrop of symbolic performance of power, as a diplomacy medium and as consolidation of their owners' sovereignty, museums then became ideal landmarks of political change with their collections being nationalized and becoming public domain.

It took several steps of gradual development to reach the position that we are today. Issues of identity, inclusion, and accessibility concern society at such a degree that is enough to permeate and to transform the role and profile of the contemporary museum.

How contemporary museums help strengthen the democratic realm? We will seek the answers mainly at the level of internal museum organisation and operations, of design and approach methods of the museum experience, of archive sharing practices, of collections and cultural reserve, of cultivation and deepening of the critical gaze and of enhancing the visibility of invisible social subjects.

Le rôle des musées dans le renforcement de l' espace public démocratique

Syrago Tsiara, Directrice de la Pinacothèque Nationale - Musée Alexandros Soutsos, Athènes

La renforcement de la sphère publique démocratique est liée à l'évolution historique du caractère des musées. La présentation tentera de passer brièvement en revue le rôle joué par le rôle des musées dans la démocratisation de la sphère publique et proposera quelques réflexions sur la signification contemporaine de cette relation.

Dans la tradition culturelle européenne, les musées ont évolué parallèlement aux bouleversements politiques et aux processus historiques de démocratisation de la sphère publique depuis leur création. Si l'on remonte aux débuts de la modernité, à la chute des Empires et à la naissance des États-nations, l'émergence des musées publics est associée à des visions urbaines de démocratisation politique, éduquant les visiteurs, contribuant à la formation d'une conscience urbaine, d'une identité locale et nationale, et attirant de nouveaux groupes de publics. Depuis l'époque où les collections royales servaient de cadre à l'exercice symbolique du pouvoir des souverains pour les besoins de leurs contacts diplomatiques et la consolidation de leur souveraineté, elles ont été transformées en gages idéaux du changement de l'État, lorsque les collections ont été nationalisées et sont devenues propriété commune. De nombreuses étapes d'expansion progressive ont été nécessaires pour atteindre le niveau actuel, les questions d'identité, d'inclusion, d'accessibilité et la prise de conscience des problèmes qui affectent la société dans son ensemble imprègnent et transforment le rôle et la physionomie du musée contemporain.

Comment les musées contemporains contribuent-ils au renforcement de la sphère publique démocratique ? Les réponses seront recherchées principalement au niveau de l'organisation interne et du cadre fonctionnel, dans les méthodes de conception et de direction de l'expérience muséale, dans les pratiques de partage des archives, des collections et des biens culturels, dans la culture et l'approfondissement du regard critique et dans le renforcement de la visibilité des sujets sociaux invisibles.

Ταυτότητες και κοινό. Μια ματιά στα ιταλικά μουσεία

Giuliana Ericani, Εκπρόσωπος ICOM-Ιταλία, Αντιπρόεδρος ICOM- Europe

Η ταυτότητα είναι ένας πολύ διφορούμενος όρος, που επιδέχεται διαφορετικές σημασίες τα τελευταία χρόνια από αυτές που επικρατούσαν στη μουσειακή κουλτούρα. Η ταυτότητα ενός μουσείου συνδέεται στενά με την ταύτιση του παρελθόντος. Έτσι, το μουσείο δεν είναι μόνο ο τόπος του ωραίου και της γνώσης, αλλά ακριβώς επειδή ερμηνεύει τις αξίες της ταυτότητας, είναι ένας θεσμός ενσωματωμένος στην κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα τόσο της κάθε χώρας στην οποία δραστηριοποιείται όσο και διεθνώς.

Ο όρος ταυτότητα συνδέεται με έννοιες όπως η μνήμη, η πατρίδα, το έθνος, η δημοκρατία, οι οποίες έχουν έντονη παρουσία στη σύγχρονη πολιτική συζήτηση. Και ως χώρος γνώσης, το μουσείο είναι ο χώρος της συζήτησης και επομένως της δημοκρατίας. Η πολυπλοκότητα του ιταλικού μουσειακού τοπίου επιτρέπει μια ευρεία ανάγνωση του τρόπου με τον οποίο οι αξίες ταυτότητας έχουν ενσωματωθεί στα ιταλικά μουσεία σύμφωνα με τη θεματική τους ιδιαιτερότητα. Τίθεται το θέμα του κατά πόσον η νέα αντίληψη περί μουσείων, με μετατοπισμένο το κέντρο βάρους προς το κοινό, έχει αλλάξει την έννοια της ταυτότητας για το μουσείο.

Στην ανακοίνωση προσεγγίζεται το θέμα με τρόπο γενικό και παρουσιάζονται ορισμένες περιπτώσεις στις οποίες οι αρχές που συνδέονται με την μουσειακή ταυτότητα είναι θεμελιώδεις ενώ σε κάποιες άλλες έχουν προσφάτως μετασχηματισθεί.

Identities and publics. A look at Italian museums

Giuliana Ericani, Representative ICOM-Italy, Vice Chair ICOM-Europe

Identity is a very ambiguous term and is taking on different meanings in recent years from those that have characterized museum culture. The identity of a museum is closely linked to the identification of the past; thus, the museum is not only the place of beauty and knowledge, but precisely because it is an interpreter of identity values, an institution deeply integrated into the social and political reality of the world and country in which it operates. The term identity is linked to other themes such as memory, homeland, nation, democracy, all terms that enter strongly into the political debate of the moment. And as a place of knowledge, the museum is the space of debate and thus of democracy.

The complexity of the Italian museum landscape allows for a wide-ranging reading of how identity values have been embodied in Italian museums according to their thematic specificity. The complexity in question also reveals whether the new conception of the museum and the shifted center of gravity on the public have changed the identity conception of the museum.

Then speaker addresses the issue in a general sense and presents some cases in which identity principles are foundational and others that have been modified in recent times.

Identités et publics. Un regard sur les musées italiens

Giuliana Ericani, Représentante ICOM-Italie, Vice-présidente ICOM-Europe

L'identité est un terme très ambigu qui, ces dernières années, a pris des significations différentes de celles qui ont caractérisé la culture muséale. L'identité d'un musée est étroitement liée à l'identification du passé ; ainsi, le musée n'est pas seulement le lieu de la beauté et de la connaissance, mais précisément parce qu'il est un interprète des valeurs identitaires, une institution profondément intégrée dans la réalité sociale et politique du monde et du pays dans lequel il opère. Le terme d'identité est lié à d'autres thèmes tels que la mémoire, la patrie, la nation, la démocratie, autant de termes qui entrent fortement dans le débat politique du moment. Et en tant que lieu de savoir, le musée est l'espace du débat et donc de la démocratie.

La complexité du paysage muséal italien permet une lecture étendue de la manière dont les valeurs identitaires ont été incarnées dans les musées italiens en fonction de leur spécificité thématique. La

complexite en question dévoile aussi si la nouvelle conception du musée et le déplacement du centre de gravité vers le public ont modifié la conception identitaire du musée.

L'orateur aborde ensuite la question de manière générale et présente quelques cas dans lesquels les principes d'identité sont fondamentaux et d'autres qui ont été modifiés récemment.

Σκέψεις/στοχασμοί για τις αρχαίες ταυτότητες: Το Νέο Κυπριακό Μουσείο και η σύγχρονη προσέγγισή του στην αρχαιολογική κληρονομιά της Κύπρου

Ευτυχία Ζαχαρίου, Εκπρόσωπος ICOM- Κύπρος, Εφορεία Αρχαιοτήτων στο Τμήμα Αρχαιοτήτων, Υφυπουργείο Πολιτισμού, Κύπρος

Το Κυπριακό Μουσείο ιδρύθηκε τον 19ο αιώνα από τη Βρετανική αποικιοκρατική διακυβέρνηση του νησιού. Έτσι, φέρει το στίγμα των – ως επί το πλείστον – ξένων αρχαιολόγων, που διαμόρφωσαν τις συλλογές και την έκθεσή του, σύμφωνα με τις επιστημονικές τάσεις και το κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο της εποχής. Η παρουσίαση αυτή θα προσφέρει μια σύντομη επισκόπηση στην ιστορία του Κυπριακού Μουσείου, του σημαντικότερου αρχαιολογικού μουσείου της Κύπρου και θα εισαγάγει τις θεμελιώδεις έννοιες που καθοδηγούν το έργο της δημιουργίας του Νέου Κυπριακού Μουσείου, που βρίσκεται υπό κατασκευή. Το όραμα για το νέο μουσείο θεμελιώνεται σε μια σύγχρονη οπτική στην αρχαιολογική κληρονομιά της Κύπρου. Αξιοποιώντας σύγχρονες επιστημονικές προσεγγίσεις, το έργο για τη δημιουργία του νέου μουσείου αναδεικνύει την πολυπλοκότητα των ταυτοτήτων, αναγνωρίζει την ύπαρξη πολλαπλών αφηγήσεων και ενστερνίζεται τον ρόλο των μουσείων στην προαγωγή της έννοιας της ειρήνης, της βιωσιμότητας και της κοινωνικής συμπερίληψης.

Reflecting on ancient identities: The New Cyprus Museum Project and its 21st century approach to Cyprus' archaeological heritage

Eftychia Zachariou, Representative ICOM-Cyprus, Ephor of Antiquities, Department of Antiquities, Deputy Ministry of Culture, Cyprus

The Cyprus Museum was established in the 19th century by the British colonial government and as such it bore the mark of - mostly - foreign archaeologists who shaped its collections and exhibition according to the scientific trends and socio-political context of that time. This presentation will give a brief outline of the history of the Cyprus Museum, the island's most important archaeological museum, and will introduce the foundational concepts driving the creation of the New Cyprus Museum, which is currently under construction. The vision for the new museum is embedded in a contemporary perspective on Cyprus's archaeological heritage. Drawing on modern scientific approaches, the project celebrates the plurality of identities, acknowledges multiple narratives, and appreciates the role of museums in promoting peace, sustainability and social inclusion.

Réfléchir sur les identités anciennes : Le projet du nouveau musée de Chypre et son approche du patrimoine archéologique chypriote du 21e siècle

Eftychia Zachariou, Représentante ICOM-Chypre, Ephore des antiquités, Département des antiquités, Ministère délégué chargé de la Culture, Chypre

Le Musée de Chypre a été créé au XIXe siècle par le gouvernement colonial britannique et, en tant que tel, il porte la marque d'archéologues - pour la plupart - étrangers qui ont façonné ses collections et ses expositions en fonction des tendances scientifiques et du contexte sociopolitique de l'époque. Cette présentation donnera un bref aperçu de l'histoire du Musée de Chypre, le plus important musée archéologique de l'île, et introduira les concepts fondamentaux à l'origine de la création du Nouveau Musée de Chypre, qui est actuellement en cours de construction. La vision du nouveau musée s'inscrit dans une perspective contemporaine du patrimoine archéologique chypriote. S'appuyant sur des approches scientifiques modernes, le projet célèbre la pluralité des identités, reconnaît les récits multiples et apprécie le rôle des musées dans la promotion de la paix, de la durabilité et de l'inclusion sociale.

Η περίοδος της κρίσης ως αποφασιστική δοκιμασία για τις αξίες της κοινότητας των επαγγελματιών των μουσείων

Anastasiia Cherednychenko, Πρόεδρος ICOM-Ουκρανία

Καθώς αναπτύσσεται το μουσείο, η κατανόηση αυτού του «φαινομένου» διαρκώς μεταβάλλεται. Αν και οι θεμελιώδεις λειτουργίες του μουσείου παραμένουν αναλλοίωτες -η διατήρηση και μελέτη των συλλογών- διαχρονικά, η σημασία του να διερωτώμαστε σχετικά με τον σκοπό αυτών των λειτουργιών και με το ποια είναι η αποστολή του μουσείου γίνεται ολοένα και περισσότερο αντιληπτή. Ο νέος ορισμός καθορίζει τις αρχές βάσει των οποίων πρέπει να λειτουργεί ένα μουσείο σε ένα σύγχρονο δημοκρατικό κόσμο. Πρώτα απ' όλα, έχει να κάνει με τις αξίες, τις υπηρεσίες προς την κοινωνία και την ευθύνη απέναντι σε αυτή. Έχει να κάνει με το ότι ένα ίδρυμα, το οποίο προπαγανδίζει, χειραγωγεί και παραποιεί την ιστορία, δεν έχει δικαίωμα να θεωρείται μουσείο, παρά την επιφανειακή του ομοιότητα με τα χαρακτηριστικά και την τυπική συμμόρφωση με τα βασικά κριτήρια του θεσμού.

Οι περίοδοι κρίσης, ιδίως ο πόλεμος, είναι η λυδία λίθος που αποκαλύπτει ή επιβεβαιώνει τις πραγματικές αξίες, την ειλικρίνεια και τη δέσμευση απέναντι στις αξίες που διακατέχουν την κοινωνία και τις επαγγελματικές κοινότητες. Ειδικότερα, εμείς οι επαγγελματίες των μουσείων: θεωρούμε πράγματι ότι το να υπηρετούμε την κοινωνία είναι εξαιρετικά σημαντικό για το έργο μας. Αναλαμβάνουμε την ευθύνη για τη μη εκπλήρωση ή τη διαστρέβλωση του υπηρετείν την κοινωνία.

Ο πόλεμος της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας είναι ένας πόλεμος κατά της ουκρανικής ταυτότητας και δεν έχει να κάνει με το γεγονός ότι οι Ουκρανοί πρέπει να βρουν την ταυτότητά τους· πρόκειται για το γεγονός ότι η Ρωσία θέλει να διαγράψει αυτήν την ταυτότητα, να διαγράψει τη μνήμη, να λαφυραγωγήσει και να οικειοποιηθεί την πολιτιστική κληρονομιά. Κατά συνέπεια, μνημεία και μουσεία καταστρέφονται, μουσειακές συλλογές λεηλατούνται, το προσωπικό των μουσείων και οι οικογένειές τους τρομοκρατούνται και εξαναγκάζονται σε συνεργασία, η ιστορία διαστρεβλώνεται και παραχαράσσεται στα κατεχόμενα εδάφη.

Σε τέτοιες συνθήκες κρίσης, με τα τεράστια προβλήματα που προέκυψαν κατά τη διάρκεια της μεγάλης κλίμακας ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία, τα ουκρανικά μουσεία διατηρούν την ταυτότητα και τη μνήμη και τις εκλαϊκεύουν. Διευρύνουν τις υπηρεσίες που προσφέρουν στην κοινωνία, διευρύνουν μάλιστα και τα όρια της ευθύνης τους.

Από την άλλη πλευρά, τα ρωσικά μουσεία δικαιολογούν τις επιθετικές ενέργειες του ρωσικού κράτους και εγκωμιάζουν τα εγκλήματα πολέμου που διαπράχθηκαν από τον ρωσικό στρατό στην Ουκρανία. Δηλαδή, παράγουν προπαγάνδα που διαστρεβλώνει την κοσμοθεωρία της κοινωνίας. Επίσης, Ρώσοι επαγγελματίες μουσείων συμμετέχουν στην παράνομη μεταφορά ουκρανικών μουσειακών συλλογών από τα προσωρινά κατεχόμενα εδάφη της Ουκρανίας και προσπαθούν να μετατοπίσουν την ευθύνη για αυτές τις ενέργειες σε άλλες χώρες και κοινότητες.

Υπάρχει και μια άλλη θέση, η οποία ονομάζεται «ουδέτερη», που είναι μια στάση σιωπής όταν τα πολιτικά θέματα, ειδικά αυτά που μπορούν να χαρακτηριστούν «καυτά», αποφεύγονται από τα μουσεία με κάθε τρόπο. Μια εξήγηση που δίνεται για αυτή τη στάση επισημαίνει ότι τα μουσειακά ιδρύματα

υφίστανται εκτός των πολιτικών διαδικασιών . Έτσι με αυτόν τον τρόπο, το κοινό αυτών των μουσείων παραπλανάται και η γνώμη του χειραγωγείται, γεγονός που επηρεάζει την αντίληψή του και την περαιτέρω αποστασιοποίησή του από τις πολιτικές διαδικασίες σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, επηρεάζοντας αρνητικά τη διαμόρφωση μιας πολιτικής θέσης και ενός αισθήματος ευθύνης.

Τι εννοούμε λοιπόν όταν λέμε ότι είμαστε στην υπηρεσία της κοινωνίας; Υπάρχουν θέματα ταμπού για τα μουσεία; Μπορούν τα μουσεία να προσπαθήσουν να κρατήσουν αποστάσεις από πολιτικές διεργασίες και άβολα θέματα στο μέλλον και να λειτουργούν μόνο με δοκιμασμένα και «ασφαλή» θέματα και γλώσσα;

Τι συμπεράσματα εξάγουμε και, είμαστε σε θέση να πάρουμε μαθήματα; Τι πραγματικά μπορούν να κάνουν τα μουσεία στο πλαίσιο των σύγχρονων προκλήσεων;

Crisis time as litmus test for museums professionals community values

Anastasiia Cherednychenko, Chair ICOM-Ukraine

During the development of such a phenomenon as a museum, its understanding is constantly evolving. Even though the essential criteria of the museum's activity remain unchanged—the preservation and study of the collections—over time, the importance of the question of the purpose of those actions and what the museum's mission is are increasingly being realized. The new definition sets out the principles on which a museum should work in a modern democratic world. First of all, it is about values, service to society, and responsibility to it. About the fact that the institution, which is engaged in propaganda, manipulation, and falsification of history, has no right to be considered a museum, even despite the external similarity and mechanical compliance with the essential criteria.

Times of crisis, in particular war, are the litmus test that reveals or confirms true values, sincerity, and commitment to these values in society and professional communities. In particular, do we, as museum professionals, really consider service to society to be critically important for our activity? Is there a responsibility for non-fulfillment or distortion of the idea of serving society?

Russia's war against Ukraine is a war against Ukrainian identity, and it is not about the fact that Ukrainians need to find their identity; it is about the fact that Russia wants to erase this identity, erase memory, loot, and appropriate cultural heritage. Accordingly, monuments and museums are destroyed, museum collections are looted, museum staff and their relatives are terrorized and forced to cooperate, and history is distorted and falsified in the occupied territories.

In such crisis conditions, given the challenges that arose during the full-scale Russian invasion of Ukraine, Ukrainian museums preserve identity and memory and popularize them. They expand the boundaries of their service to society and, even, the boundaries of their responsibility.

Instead, Russian museums justify the aggressive actions of the Russian state and glorify war crimes committed by the Russian army in Ukraine; that is, they produce propaganda that distorts the worldview of society. Also, Russian professionals participate in the illegal transfer of Ukrainian museum collections from the temporarily occupied territories of Ukraine, and they try to shift responsibility for all such actions to other countries and societies.

There is also another position, which is called "neutral", a silent position when political topics, especially those that can be called "hot", are avoided by museums in every way. They try to explain this position by pointing out that museum institutions seem to exist outside of political processes. And in this way, the audience of these museums is misled and its opinion is manipulated, which affects its perception and further detachment from the political processes of the country and the world, negatively affecting the formation of a civic position and a sense of responsibility.

So what do we mean when we talk about serving society? Are there taboo topics for museums? May museums try to keep their distance from political processes and uncomfortable topics in the future and operate only with tested and "safe" topics and language?

What conclusions can we draw, and may we learn the lessons? What can museums do already given the current challenges?

La crise, un test décisif pour les valeurs de la communauté des professionnels des musées

Anastasiia Cherednychenko, Présidente ICOM-Ukraine

Au cours du développement des musées, la compréhension de ce phénomène évolue constamment. Même si les critères essentiels de l'activité du musée restent inchangés - la conservation et l'étude des collections - au fil du temps, on prend de plus en plus conscience de l'importance de la question de la finalité de ces actions et de ce qu'est la mission du musée. La nouvelle définition énonce les principes sur lesquels un musée doit fonctionner dans un monde démocratique moderne. Tout d'abord, il s'agit de valeurs, de service à la société et de responsabilité à son égard. Le fait que l'institution qui se livre à la propagande, à la manipulation et à la falsification de l'histoire n'a pas le droit d'être considérée comme un musée, même en dépit de la similitude extérieure et de la conformité mécanique avec les critères essentiels.

Les temps de crise, en particulier la guerre, sont l'épreuve décisive qui révèle ou confirme les vraies valeurs, la sincérité et l'engagement envers ces valeurs dans la société et les communautés professionnelles. En particulier, en tant que professionnels des musées, considérons-nous vraiment que le service à la société est d'une importance cruciale pour notre activité ? Y a-t-il une responsabilité en cas de non-respect ou de déformation de l'idée de servir la société ?

La guerre de la Russie contre l'Ukraine est une guerre contre l'identité ukrainienne, et il ne s'agit pas du fait que les Ukrainiens ont besoin de trouver leur identité ; il s'agit du fait que la Russie veut effacer cette identité, effacer la mémoire, piller et s'appropriier le patrimoine culturel. En conséquence, les monuments et les musées sont détruits, les collections des musées sont pillées, le personnel des musées et leurs proches sont terrorisés et contraints de coopérer, et l'histoire est déformée et falsifiée dans les territoires occupés.

Dans de telles conditions de crise, compte tenu des défis posés par l'invasion russe à grande échelle de l'Ukraine, les musées ukrainiens préservent l'identité et la mémoire et les popularisent. Ils repoussent les limites de leur service à la société et même les limites de leur responsabilité.

Au contraire, les musées russes justifient les actions agressives de l'État russe et glorifient les crimes de guerre commis par l'armée russe en Ukraine ; en d'autres termes, ils produisent une propagande qui déforme la vision du monde de la société. En outre, les professionnels russes participent au transfert illégal de collections de musées ukrainiens depuis les territoires temporairement occupés de l'Ukraine, et ils tentent de rejeter la responsabilité de toutes ces actions sur d'autres pays et sociétés.

Il existe également une autre position, dite "neutre", une position silencieuse lorsque les sujets politiques, en particulier ceux que l'on peut qualifier de "brûlants", sont évités par les musées de toutes les manières possibles. Ils tentent d'expliquer cette position en soulignant que les institutions muséales semblent exister en dehors des processus politiques. Ainsi, le public de ces musées est induit en erreur et son opinion est manipulée, ce qui affecte sa perception et son détachement des processus politiques du pays et du monde, affectant négativement la formation d'une position civique et d'un sens de la responsabilité.

Qu'entendons-nous donc par "servir la société" ? Existe-t-il des sujets tabous pour les musées ? Les musées peuvent-ils essayer de garder leurs distances avec les processus politiques et les sujets inconfortables à l'avenir et ne fonctionner qu'avec des sujets et un langage éprouvés et "sûrs" ?

Quelles conclusions pouvons-nous tirer et pouvons-nous en tirer des leçons ? Que peuvent déjà faire les musées face aux défis actuels ?

Συνεδρία 2: Αξιοπιστία

Session 2: Credibility

Session 2: Crédibilité

Κεντρική ομιλία:

*Το μουσείο του μέλλοντος και το μέλλον των μουσείων.
Ορίζοντας το μουσείο σε καιρούς παγκόσμιων αλλαγών*

Alberto Garlandini, Πρόεδρος του Ιδρύματος ICOM, πρώην Πρόεδρος του ICOM

Τα μουσεία και η μουσειολογία έχουν αλλάξει ριζικά και ραγδαία και βρίσκονται πλέον σε ένα σημείο καμπής στην ιστορία τους.

Τα τελευταία χρόνια ο αριθμός των μουσείων έχει αυξηθεί παράλληλα με την αύξηση της αξιοπιστίας και συνάφειάς τους με την κοινωνία. Η θεώρηση των μουσείων αποκλειστικά ως ιδρυμάτων συντήρησης είναι πλέον εντελώς ξεπερασμένη. Σε όλο τον κόσμο τα μουσεία έχουν αναλάβει νέες κοινωνικές ευθύνες και έχουν επεκτείνει τις παραδοσιακές τους δραστηριότητες και σκοπούς.

Τα μουσεία έχουν ενισχύσει τον κοινωνικό τους ρόλο, αναζητώντας λύσεις σε κοινωνικά, περιβαλλοντικά και οικονομικά ζητήματα. Τα μουσεία ανταποκρίνονται θετικά στην ανάγκη για δυναμικές απαντήσεις σχετικά με τη βιώσιμη ανάπτυξη και την κλιματική αλλαγή. Αντιμέτωπα με πολέμους και βίαιες συγκρούσεις στην Ευρώπη, στην περιοχή της Μεσογείου και σε όλο τον κόσμο, τα μουσεία προσπαθούν να γεφυρώσουν λαούς και πολιτισμούς και να προωθήσουν ειρηνικές σχέσεις και διαπολιτισμικό διάλογο.

Οι βασικές λειτουργίες των μουσείων - συντήρηση, έκθεση, εκπαίδευση, ερμηνεία και έρευνα των συλλογών - παραμένουν προτεραιότητα. Ωστόσο, τα σύγχρονα μουσεία έχουν γίνει επίσης κόμβοι επικοινωνίας και συμμετοχής. Τα μουσεία προωθούν τη διαφορετικότητα, την ένταξη και τη διαμεσολάβηση, απευθύνονται σε νέο κοινό και χρησιμοποιούν νέες τεχνολογίες, γλώσσες και μέσα. Τα μουσεία λειτουργούν πέρα από τον χώρο του μουσείου και ασχολούνται με την πολιτιστική, φυσική, υλική και άυλη κληρονομιά στο περιβάλλον τους.

Τα μουσεία αποτελούν μέρος της παγκόσμιας αλλαγής. Για να είναι αξιόπιστα και επίκαιρα, τα μουσεία χρειάζονται διεπιστημονικές ικανότητες, συνεχή καινοτομία και έντονη δημιουργικότητα. Σε έναν ολοένα και πιο διαφοροποιημένο κόσμο, η μουσειακή κοινότητα απαιτεί σταθερές αναφορές ενόψει των σημερινών προκλήσεων και των όποιων προκλήσεων μπορεί να περιμένουν στο μέλλον.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο το ICOM επικαιροποίησε τον ορισμό του μουσείου. Ο νέος ορισμός αναδεικνύει το μουσείο του μέλλοντος που χρειαζόμαστε και επιδιώκουμε και αποτελεί ένα αλματώδες βήμα προς τα εμπρός στη συνεχή εξέλιξη της μουσειολογίας.

Keynote Speech:

*The museum of the future and the future of museums.
Defining the museum in times of global change*

Alberto Garlandini, President of ICOM Foundation, Former President of ICOM

Museums and museology have changed radically and rapidly and are now at a turning point in their history.

In recent years the number of museums has boomed in parallel with the increase of their social credibility and relevance. The view of museums solely as conservation institutions is now totally outdated. Worldwide, museums have taken on new social responsibilities and expanded their traditional activities and purviews. Museums have strengthened their social roles, seeking solutions to societal, environmental and economic issues. Museums act positively to the need for active responses to sustainable development and climate change. Facing wars and violent conflicts in Europe, in the Mediterranean area and all over the world, museums strive to bridge peoples and cultures and promote peaceful relations and intercultural dialogue.

The core functions of museums - conservation, exhibition, education, communication and promotion of collections – remain a priority. However, contemporary museums have also become communication and participation hubs. Museums promote diversity, inclusion and mediation, address new audiences and use new technologies, languages and media. Museums work beyond the museum site and deal with the cultural, natural, tangible and intangible heritage in their environment.

Museums are part of global change. To be credible and stay relevant, museums need interdisciplinary competences, continuous innovation and a sharp creativity. In an increasingly diversified world, the museum community requires solid references in the face of today's challenges and of whatever challenges may await in the future.

This is the reason why ICOM has updated the museum definition. The new definition highlights the museum of the future that we need and strive for and it is a striking step forward in the endless evolution of museology.

Discours liminaire:

Le musée du futur et le futur des musées.

Définir le musée à l'heure du changement global

Alberto Garlandini, Président de la Foundation ICOM, Ex- Président de l'ICOM

Les musées et la muséologie ont changé radicalement et rapidement et se trouvent aujourd'hui à un tournant de leur histoire.

Ces dernières années, le nombre de musées a explosé parallèlement à l'augmentation de leur crédibilité sociale et de leur pertinence. La vision des musées en tant qu'institutions où sont conservés les objets est aujourd'hui totalement dépassée. Dans le monde entier, les musées ont assumé de nouvelles responsabilités sociales et ont élargi leurs activités et domaines traditionnels. Les musées ont renforcé leur rôle social en cherchant des solutions aux problèmes sociétaux, environnementaux et économiques. Les musées répondent positivement à la nécessité d'apporter des réponses actives au développement durable et au changement climatique. Face aux guerres et aux conflits violents en Europe, dans la région méditerranéenne et dans le monde entier, les musées s'efforcent de rapprocher les peuples et les cultures et de promouvoir les relations pacifiques et le dialogue interculturel.

Les fonctions essentielles des musées - conservation, exposition, éducation, communication et promotion des collections - restent une priorité. Cependant, les musées contemporains sont également devenus des centres de communication et de participation. Les musées encouragent la diversité, l'inclusion et la médiation, s'adressent à de nouveaux publics et utilisent de nouvelles technologies, de nouveaux langages et de nouveaux médias. Les musées travaillent au-delà de leur site et s'occupent du patrimoine culturel, naturel, matériel et immatériel de leur environnement.

Les musées font partie du changement global. Pour être crédibles et rester pertinents, les musées ont besoin de compétences interdisciplinaires, d'une innovation continue et d'une créativité aiguisée. Dans un monde de plus en plus diversifié, la communauté muséale a besoin de références solides pour faire face aux défis d'aujourd'hui et à ceux qui l'attendent à l'avenir.

C'est la raison pour laquelle l'ICOM a mis à jour la définition du musée. La nouvelle définition met en évidence le musée du futur dont nous avons besoin et auquel nous aspirons, et elle constitue un pas en avant frappant dans l'évolution sans fin de la muséologie.

Στρογγυλή τράπεζα – Round table – Table ronde:

Συλλογές-έρευνα-αφήγηση: τα κλειδιά της αξιοπιστίας των μουσείων

Juliette Raoul-Duval, Πρόεδρος ICOM-Europe

Τα μουσεία είναι από τα πιο αξιόπιστα ιδρύματα. Αυτό το επίθετο, που κατοχυρώθηκε στη δήλωση των υπουργών Πολιτισμού της G20 για το 2020, πρέπει να γίνει αντιληπτό από τους επαγγελματίες των μουσείων ως καίριο καθήκον: να κερδίσουν την εμπιστοσύνη όσων τα επισκέπτονται- να εγγυηθούν στο κοινό ότι αυτό που τους δείχνουν είναι αυθεντικό και ότι αυτό που τους λένε είναι επικυρωμένο. Η διατήρηση, η τεκμηρίωση και η έρευνα των συλλογών είναι η βασική δραστηριότητα των επαγγελματιών των μουσείων, και οι αποστολές αυτές κατοχυρώνονται κατά πρώτο λόγο στον ορισμό του μουσείου, ο οποίος εγκρίθηκε στην Πράγα από τα 4.000 μέλη του ICOM που συμμετείχαν στο συνέδριο.

Τα μουσεία έχουν πλέον αποφασιστική επίγνωση της κοινωνικής τους ευθύνης. Είναι φορείς της “βιώσιμης ανάπτυξης” με την ευρύτερη έννοια των 17 στόχων του ΟΗΕ, οι οποίοι κυμαίνονται από την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής έως την επισιτιστική ασφάλεια και την εκπαίδευση.

Πολλά από αυτά έχουν αναλάβει αυτές τις προκλήσεις και είναι πλέον αποφασισμένα να ευαισθητοποιήσουν το κοινό τους. Δίνοντας ένα οικολογικά υπεύθυνο παράδειγμα στις πρακτικές τους, αλλά και μέσω του προσανατολισμού του προγραμματισμού τους. Όλα τα μουσεία, είτε πρόκειται για τέχνη, ιστορία, μνήμη ή φυσική ιστορία, διαθέτουν συλλογές που προσφέρονται για αυτήν την προσέγγιση. Διεγείροντας το συναίσθημα, ενθαρρύνοντας την κατανόηση, πείθοντας μέσω της αφήγησης, προκαλώντας την επιθυμία να μάθει κανείς περισσότερα και να δράσει: αυτές είναι οι ισχυρές κινητήριες δυνάμεις πίσω από μια έκθεση.

Ο ρόλος του ICOM είναι να υποστηρίζει τους επαγγελματίες των μουσείων στην άσκηση του επαγγέλματός τους και στην απόκτηση δεξιοτήτων, διότι ο επαγγελματισμός τους είναι αυτός που δημιουργεί την αξιοπιστία των μουσείων.

Collections-research-narration: the keys to museum credibility

Juliette Raoul-Duval, Chair ICOM-Europe

Museums are among the most credible of institutions. This adjective, enshrined in the 2020 declaration of the G20 ministers of culture, must be understood by museum professionals as a burning duty: to earn the trust of those who visit them; to guarantee the public that what they are shown is authentic and what they are told is validated. Preserving, documenting and researching collections is the core business of museum professionals, and these missions are enshrined in the first place in the definition of a museum, approved in Prague by the 4,000 ICOM members attending the congress.

Museums are now resolutely aware of their social responsibility. They are actors in “sustainable development” in the broadest sense of the 17 UN goals, which range from the fight against climate change to food security and education.

Many of them have taken up these challenges and are now determined to raise awareness among their audiences. By setting an eco-responsible example in their practices, but also through the orientation of their programming. All museums, whether art, history, memory or natural history, have collections that lend themselves to this approach. Stimulating emotion, encouraging understanding, convincing through storytelling, arousing the desire to know more and to act: these are the powerful driving forces behind an exhibition.

ICOM's role is to support museum professionals in the exercise of their profession and in the acquisition of skills, because it is their professionalism that creates the credibility of museums.

Collections-recherche-narration : les clés de la crédibilité des musées

Juliette Raoul-Duval, Présidente ICOM-Europe

Les musées sont parmi les institutions les plus crédibles. Cet adjectif, inscrit dans la déclaration des ministres de la culture du G20 en 2020, doit être compris par les professionnels de musées comme un ardent devoir : celui de mériter cette confiance de ceux qui les visitent ; garantir au public que ce qui lui est montré est authentique et ce qui lui est dit validé. Conserver, documenter et effectuer des recherches sur les collections est le cœur de métier des professionnels et ces missions sont consacrées en première place dans la définition du musée, plébiscitée à Prague par les 4000 membres de l'ICOM en congrès.

Désormais, les musées prennent résolument conscience de leur responsabilité sociale. Ils sont acteurs du « développement durable » au sens le large des 17 objectifs de l'ONU, qui vont de la lutte contre le dérèglement climatique à la sécurité alimentaire et à l'éducation.

Ils sont nombreux à s'être saisi de ces enjeux et sont désormais déterminés à y sensibiliser leurs publics. Par une exemplarité écoresponsable de leurs pratiques mais aussi par l'orientation de leur programmation. Tous les musées, d'art comme d'histoire, de mémoire comme d'histoire naturelle ont des collections qui s'y prêtent. Susciter l'émotion, donner à comprendre, convaincre par le récit, susciter l'envie d'en savoir plus et d'agir sont les ressorts puissants d'une exposition.

Le rôle de l'ICOM, c'est d'accompagner les professionnels de musée dans l'exercice de leur métier et dans l'acquisition de compétences, car c'est leur professionnalisme qui crée la crédibilité des musées”.

Η αγάπη για τα μουσεία

Karen Brown, Καθηγήτρια Ιστορίας της Τέχνης, Μουσειακών Σπουδών και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Πανεπιστήμιο St Andrews, Σκωτία, Πρόεδρος της Διεθνούς Επιτροπής ICOM / ICOFOM

Αυτή η σύντομη παρέμβαση αντλεί έμπνευση από το βιβλίο του Pierre Bourdieu *The Love of Art: European Art Museums and Their Public* (1990), για να εξετάσει το ερώτημα τι μας παρακινεί να συνεχίσουμε να έχουμε μουσεία το 2023; Αναλογιζόμενη τις πολλές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα μουσεία τα τελευταία χρόνια στον υπερ-συνδεδεμένο κόσμο, αναρωτιέμαι με ποια βασικά κίνητρα οι επαγγελματίες μουσείων και το κοινό τους συνεχίζουν να αγαπούν τα μουσεία;

Το κοινωνιολογικό και ανθρωπολογικό έργο του Μπουρντιέ απέδειξε τη συστηματική σχέση μεταξύ κοινωνικής τάξης και πολιτισμού στην Ευρώπη, με ένα τμήμα της κοινωνίας να στερείται του πολιτιστικού προνομίου. Εν έτει 2023, σε έναν κόσμο που μαστίζεται από τη διάβρωση της κοινωνικής συνοχής, την εκτίναξη του κόστους διαβίωσης, τις πολιτικές συγκρούσεις και την αυξανόμενη αγωγή και ένταση για την κλιματική κρίση, αυτές οι διακρίσεις κινδυνεύουν να εδραιωθούν ακόμα πιο βαθιά.

Και ενώ αρκετές μελέτες έχουν κάνει τα πάντα για να αποδείξουν ότι τα μουσεία είναι από τα πιο αξιόπιστους θεσμούς διεθνώς, πώς μπορούμε να ανταποκριθούμε στις αυξανόμενες ανισότητες και στην προφανή μείωση της εμπιστοσύνης στους θεσμούς; Αναλογιζόμενη την αξιοπιστία των μουσειακών καταβολών και ετυμολογιών στη σημερινή εποχή, εστιάζω σε παραδείγματα και μαρτυρίες από μικρά μουσεία κοινοτήτων για να ανοίξω τη συζήτηση σχετικά με αυτό το ερώτημα. Ο συλλογισμός μου στοχεύει στο να καταδείξει την ανάγκη τα μουσεία να ενσωματώσουν τις κοινωνικές αξίες της ενσυναίσθησης και να προβούν σε συνεργασίες και λύσεις από κοινού που να αφορούν ένα ευρύ φάσμα ενδιαφερομένων σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Εξετάζοντας τα κίνητρα για βιώσιμη διακυβέρνηση των μουσείων - ειδικά μεταξύ των περιθωριοποιημένων και αυτόχθονων ομάδων - ρωτώ: τολμούμε ακόμα να μιλάμε για την αγάπη προς τα μουσεία;

The Love of Museums

Karen Brown, Professor of Art History, Museum and Heritage Studies, University of St Andrews, Scotland, Chair of the International Committee ICOM/ICOFOM

This short provocation takes its cue from Pierre Bourdieu's *The Love of Art: European Art Museums and Their Public* (1990), to consider the question of what motivates us to continue with museums in 2023? In listening to the many challenging questions being asked of museums in recent years in our hyper-connected world, what core motivations do museum professionals, and their publics possess to continue loving museums? Bourdieu's sociological and anthropological oeuvre evidenced a systemic relationship between class and culture in Europe, with a section of society deprived of this privilege. In the year 2023, plagued with eroding social cohesion, the soaring cost of the living crisis, political conflicts, and growing malaise around the climate emergency, these divisions risk becoming even more deeply ingrained.

While several studies have gone out of their way to evidence how museums are among the most trusted institutions around the globe, how can we respond to increasing inequalities and an apparent lowering of trust in institutions? Reflecting upon the credibility of museum origins and etymologies in the present day, I zoom in on examples and testimonials from small-scale community museums to open debate this question. My reflections aim to highlight the need for museums to embody social values of empathy, and to build partnerships and co-created solutions that engage a range of stakeholders at local, national, and international levels. In considering the motivations for sustainable museum governance - especially among marginalised and Indigenous groups - I ask: dare we still speak of the love of museums?

L'amour des musées

Karen Brown, Professeur d'histoire de l'art, de muséologie et des études du patrimoine culturel, Université de St Andrews, Ecosse, Présidente du Comité international ICOM/ICOFOM

Cette courte phrase s'inspire de l'ouvrage de Pierre Bourdieu *L'amour de l'art : Les musées d'art européens et leur public* (1990) de Pierre Bourdieu, pour réfléchir à la question de savoir ce qui nous motive à continuer à fréquenter les musées en 2023. En écoutant les nombreuses questions difficiles posées aux musées ces dernières années dans notre monde hyperconnecté, quelles sont les principales motivations des professionnels des musées et de leurs publics pour continuer à aimer les musées ? L'œuvre sociologique et anthropologique de Bourdieu a mis en évidence une relation systémique entre la classe et la culture en Europe, une partie de la société étant privée de ce privilège. En 2023, face à l'érosion de la cohésion sociale, à la flambée du coût de la vie, aux conflits politiques et au malaise croissant face à l'urgence climatique, ces clivages risquent de s'enraciner encore plus profondément.

Alors que plusieurs études se sont attachées à démontrer que les musées font partie des institutions les plus dignes de confiance dans le monde, comment pouvons-nous répondre à l'augmentation des inégalités et à la baisse apparente de la confiance dans les institutions ? Réfléchissant à la crédibilité des origines et des étymologies des musées à l'heure actuelle, je me penche sur des exemples et des témoignages de musées communautaires à petite échelle pour ouvrir le débat sur cette question. Mes réflexions visent à souligner la nécessité pour les musées d'incarner des valeurs sociales d'empathie et de construire des partenariats et des solutions qui engagent un éventail de parties prenantes aux niveaux local, national et international. En considérant les motivations pour une gouvernance durable des musées - en particulier parmi les groupes marginalisés et indigènes - je pose la question suivante : osons-nous encore parler de l'amour des musées ?

Θεματοφύλακας εμπιστοσύνης: το Μουσείο Μπενάκη προσεγγίζοντας την εκατονταετία του

Γιώργης Μαγγίνης, Επιστημονικός Διευθυντής Μουσείου Μπενάκη, Αθήνα

Το Μουσείο Μπενάκη ιδρύθηκε το 1930 από έναν Έλληνα της διασποράς, τον Αντώνη Μπενάκη, συλλέκτη, επιχειρηματία και δημόσιο πρόσωπο, και για σχεδόν έναν αιώνα βρίσκεται στην καρδιά της ελληνικής πολιτιστικής σκηνής. Μολονότι μπορεί να διεκδικήσει πολλές πρωτιές στην εκπαιδευτική και ερευνητική του δράση και διαφέρει από τα περισσότερα μουσεία στην Ελλάδα χάρη στην ποικιλία των συλλογών του, το Μπενάκη ξεχωρίζει κυρίως για την ιδιαίτερα στενή σχέση του με την κοινωνία. Ακόμη και μετά την αξιοσημείωτη επέκτασή του από έναν σε δέκα ανοικτούς στο κοινό χώρους κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια, η σχέση αυτή παρέμεινε ζωντανή και απλώθηκε σε ευρύτερες ομάδες κοινού τόσο εντός όσο και εκτός των ελληνικών συνόρων. Αυτή η σύντομη παρουσίαση θα εστιάσει στους λόγους για τους οποίους το «όνομα Μπενάκη» έχει παρόμοια αξιοπιστία, λόγους τόσο εγγενώς συνδεδεμένους με την ιστορία του Μουσείου όσο και απορρέοντες από μια σειρά στρατηγικών που έχουν αναπτυχθεί και εφαρμοστεί επί δεκαετίες.

A Depository of Trust; the Benaki Museum Approaching its Centenary

George Manginis, Academic Director of the Benaki Museum, Athens

Founded in 1930 by diaspora Greek collector, businessman and public figure Antonis Benakis, the Benaki Museum has stood for almost the century at the heart of Greek cultural life. Although it claims many educational and research 'firsts,' and is distinct from most museums in Greece thanks to the diversity of its collections, the Benaki stands out mostly for its particularly close relationship with society. Even after its remarkable expansion from one into ten public venues over the past twenty years, this relationship has persisted and expanded across wider audience groups within and beyond Greek borders. The reasons for the credibility of the 'Benaki brand,' both intrinsically linked to the Museum's history but also resulting from a series of policies developed and implemented over decades, will be the focus of this brief presentation.

Un dépôt de confiance : le Musée Benaki à l'aube de son centenaire

George Manginis, Directeur Scientifique du Musée Benaki, Athènes

Fondé en 1930 par un Grec de la diaspora, Antonis Benakis, collectionneur, homme d'affaires et personnalité publique, le musée Benaki demeure au cœur de la scène culturelle grecque depuis près d'un siècle. Bien qu'il puisse revendiquer de nombreuses premières dans ses activités éducatives et de recherche et qu'il se distingue de la plupart des musées grecs par la diversité de ses collections, le Musée Benaki est particulier surtout grâce à sa relation très étroite avec la société. Même après son expansion remarquable passant d'un à dix espaces ouverts au public au cours des vingt dernières années, cette relation est restée vivante et s'est étendue à des groupes de publics plus larges, tant à l'intérieur qu'à l'extérieur des frontières grecques. Cette brève présentation se concentrera sur les raisons pour lesquelles le "nom Benaki" jouit d'une telle crédibilité, raisons à la fois intrinsèquement liées à l'histoire du musée que découlant d'une série de stratégies qui ont été développées et mises en œuvre au fil des décennies.

Τα σημερινά μουσεία όπως τα αντιλαμβάνεται η ρουμανική κοινωνία

Virgil Nitulescu, Πρόεδρος ICOM-Ρουμανία

Σχεδόν έως και 10 χρόνια πριν, τα περισσότερα από τα ρουμανικά μουσεία θεωρούνταν μόνο αποθηκευτικοί χώροι με βαρετές εκθέσεις.

Υπάρχουν διάφοροι παράγοντες που συνέβαλαν σε αυτήν την αλλαγή αντίληψης. Μεταξύ αυτών, αναφέρω:

1. Αλλαγή της ρουμανικής νομοθεσίας. Ξεκινώντας από το 2008, για να γίνει κάποιος διευθυντής μουσείου, πρέπει να περάσει έναν δημόσιο διαγωνισμό, παρουσιάζοντας ένα έργο διαχείρισης για περιορισμένο χρονικό διάστημα τριών, τεσσάρων ή πέντε ετών. Υπάρχουν ετήσιες αξιολογήσεις, οργανωμένες από τη δημόσια αρχή. Στο τέλος της θητείας, υπάρχει τελική αξιολόγηση. Εάν η αξιολόγηση είναι αρνητική ο διευθυντής χάνει τη θέση και διοργανώνεται νέος διαγωνισμός.
2. Η αποκέντρωση των περισσότερων μουσείων έγινε μεταξύ του 1997 και του 2002. Η αποκέντρωση έφερε τα μουσεία πιο κοντά στο τοπικό κοινό.
3. Μια νέα γενιά διαχειριστών μουσείων και ειδικών, που έχουν επαφές με μουσεία από το εξωτερικό.
4. Αλλαγές στον ορισμό του ICOM για τα μουσεία, οι οποίες θέτουν σε όλα τα ρουμανικά μουσεία ερωτήματα για τον ρόλο τους στην κοινωνία.
5. Μεγάλες εκδηλώσεις εθνικών μουσείων, όπως η Διεθνής Ημέρα Μουσείων, η Ευρωπαϊκή Νύχτα Μουσείων και εβδομάδες επίσκεψης μουσείων, που διοργανώνονται από το Υπουργείο Παιδείας.

Η ομιλία αναφέρεται όχι μόνο σε αυτούς τους παράγοντες, αλλά και στην αύξηση των προσδοκιών από τα μουσεία, εκ μέρους το κοινού – το οποίο, πλέον, δεν στέκεται αδιάφορο απέναντι στα μουσεία.

Today's museums as they are perceived in the Romanian society

Virgil Nitulescu, Chair ICOM-Romania

Until almost 10 years, most of the Romanian museums were considered only storage places with boring exhibitions.

There are several factors which have contributed to this change of perception. Amongst them, I am mentioning:

1. A change in the Romanian legislation. Starting with 2008, in order to become a museum manager, one has to pass a public contest, presenting a management project for a limited term of three, four or five years. There are yearly evaluations, organized by the public authority that is coordinating that museum. By the end of the mandate, there is final evaluation. If, in any case, the evaluation is bad, the manager loses the job and a new contest is organized.
2. Decentralisation of most of the museums became a fact, starting with 1997 and continuing until 2002. Decentralisation brought museums closer to the local public.
3. A new generation of museum managers and specialists, experiencing a lot of exchanges with museums from abroad.
4. Changes in the ICOM definition for museums, which put all of the Romanian museums to challenge their role in the society.
5. Large national museum events, such as International Museum Day, European Night of Museums, and weeks for visiting museums, organised by the Ministry of Education.

The paper explains not only these factors, but, also, the increase of expectations for museums, perceived by the public – which is not, anymore, indifferent about museums.

La perception des musées d'aujourd'hui par la société roumaine

Virgil Nitulescu, Président ICOM-Roumanie

Jusqu'à il y a une dizaine d'années, la plupart des musées roumains étaient considérés comme des lieux de stockage d'oeuvres aux expositions ennuyantes.

Plusieurs facteurs ont contribué à ce changement de perception. Parmi eux, je citerai

1. Un changement dans la législation roumaine. Depuis 2008, pour devenir directeur de musée, il faut passer un concours public et présenter un projet de gestion pour une durée limitée de trois, quatre ou cinq ans. Des évaluations annuelles sont organisées par l'autorité publique qui coordonne le musée. À la fin du mandat, il y a une évaluation finale. Si, dans tous les cas, l'évaluation est mauvaise, le directeur perd son emploi et un nouveau concours est organisé.
2. La décentralisation de la plupart des musées est devenue une réalité, à partir de 1997 et jusqu'en 2002. La décentralisation a rapproché les musées du public local.
3. Une nouvelle génération de gestionnaires et de spécialistes de musées, qui ont eu l'occasion de participer à de nombreux échanges avec des musées étrangers.
4. Des changements dans la définition de l'ICOM pour les musées, qui ont amené tous les musées roumains à remettre en question leur rôle dans la société.
5. Les grands événements muséaux nationaux, tels que la Journée internationale des musées, la Nuit européenne des musées et les semaines de visite des musées, organisées par le Ministère de l'éducation.

L'article explique non seulement ces facteurs, mais aussi l'augmentation des attentes à l'égard des musées, perçues par le public - qui n'est plus indifférent à l'égard des musées.

Η δύναμη των μουσείων ενισχύει την αξιοπιστία τους στις κοινότητες. Ο ρόλος του Εθνικού Μουσείου Αμαξών στη Λισαβόνα

Mario Antas, Διευθυντής του Εθνικού Μουσείου Αμαξών, Λισαβόνα, Πορτογαλία,
Μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου ICOM- Europe

Τα μουσεία είναι ένας από τους πιο αξιόπιστους θεσμούς στην πορτογαλική κοινωνία. Είναι αξιόπιστα λόγω της εμπειρίας τους στη φροντίδα της κληρονομιάς, αλλά κυρίως επειδή διαδραματίζουν βασικό ρόλο στη σύνδεση των κοινοτήτων.

Αυτή η ομιλία θα παρουσιάσει αρκετά παραδείγματα βέλτιστων πρακτικών, όπως τα έργα από το Εθνικό Μουσείο Αρχαίας Τέχνης σχετικά με τη μελέτη, τη συντήρηση και την αποκατάσταση των πάνελ São Vicente, ενός από τα πιο εμβληματικά αριστουργήματα του μουσείου, που επιτρέπει στους επισκέπτες να δουν το έργο της αποκατάστασης σε πραγματικό χρόνο, καθώς και το πρόγραμμα 'Antão the Invisible' που δείχνει πώς οι τυφλοί και τα άτομα με προβλήματα όρασης μπορούν να «δουν» έργα τέχνης.

Το Εθνικό Μουσείο Πλακιδίων αναπτύσσει ένα έργο επιστημονικών μελετών για τα πρώιμα πορτογαλικά Azulejos (πλακίδια), όπου με τη συνεργασία δύο εργαστηρίων (LNEC και Hercules) μπορούν να προσδιοριστούν τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του chacoas (ψημένος πηλός), συστατικού των azulejos του 16ου αιώνα. Με το σχέδιο αυτό είναι δυνατόν να εντοπιστούν, για πρώτη φορά και με υψηλό βαθμό βεβαιότητας, τα στοιχεία που καθιστούν δυνατή τη διάκριση μεταξύ πορτογαλικών, φλαμανδικών και ισπανικών παραγωγών.

Το Μουσείο Αλληλεγγύης και Ένταξης (MIS) είναι ένα έργο του Εθνικού Μουσείου Αμαξών, που γιορ-

τάζει τη διαφορετικότητα προωθώντας την ισότητα και την ένταξη μέσω της εκπαίδευσης και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Με αυτό το έργο είναι δυνατό να φέρουμε στο Μουσείο μαθητές από σχολεία σε μειονεκτούσες περιοχές και νέους με γνωστικές αναπηρίες που δεν έχουν επισκεφθεί ποτέ ένα μουσείο πριν.

Επίσης, το Εθνικό Παλάτι της Ajuda και το μοναστήρι Batalha έχουν ενδιαφέροντα έργα σχετικά με την κοινωνική αξιοπιστία των μουσείων.

The power of museums enhancing credibility in communities; the role of the National Coach Museum, Lisbon, Portugal

Mario Antas, Director of National Coach Museum, Lisbon, Portugal,
ICOM- Europe Board Member

Museums are one of the most credible institutions in Portuguese Society. They are credible because of their expertise in taking care of the heritage but specially because they play a key role connecting communities.

This presentation will show several best practice examples such as the projects from National Museum of Ancient Art about study, conservation and restoration of the São Vicente Panels, one of the most iconic masterpieces of the museum, that allows visitors to see the work of restoration in real time and a project called 'Antão the Invisible' that shows how blind people can see works of art.

The National Tiles Museum develops a project about scientific credibility called studies in early Portuguese Azulejos (tiles), which allow in partnership with 2 laboratories (LNEC and Hercules) to determine morphological characteristics in the chacotas (fired clay), components of azulejos of the 16th century. With this project it is possible to identify, for the first time and with a high margin of certainty, the elements that make it possible to differentiate between Portuguese, Flemish and Spanish productions.

The Inclusive and Solidarity Museum (MIS) is a project of the National Coach Museum that celebrates difference by promoting equality and inclusion through education and heritage. With this project it is possible to bring students from schools in disadvantaged areas and young people with cognitive disabilities who have never visited a museum before.

Also the National Palace of Ajuda and Batalha Monastery have interesting projects about the social credibility of museums.

La force des musées renforçant la crédibilité auprès des communautés; le rôle du Musée National des Carrosses, Lisbonne, Portugal

Mario Antas, Directeur du Musée National des Carrosses, Lisbonne, Portugal,
Membre du conseil d'administration ICOM- Europe

Les musées sont l'une des institutions les plus crédibles de la société portugaise. Ils sont crédibles en raison de leur expertise en matière de conservation du patrimoine, mais surtout parce qu'ils jouent un rôle clé en reliant les communautés.

Cette présentation montrera plusieurs exemples de bonnes pratiques, comme les projets du Musée national d'art ancien concernant l'étude, la conservation et la restauration des panneaux de São Vicente, l'un des chefs-d'œuvre les plus emblématiques du musée, qui permet aux visiteurs de voir le travail de restauration en temps réel, et un projet appelé "Antão the Invisible" qui montre comment les personnes aveugles peuvent voir des œuvres d'art.

Le Musée National des Carreaux développe un projet de crédibilité scientifique appelé études sur les azulejos (carreaux) portugais anciens, qui permet en partenariat avec deux laboratoires (LNEC et Hercules) de déterminer des caractéristiques morphologiques dans les chacotas (argile cuite), composants des azulejos du 16ème siècle. Ce projet permet d'identifier, pour la première fois et avec une grande certitude, les éléments qui permettent de différencier les productions portugaises, flamandes et espagnoles.

Le Musée de l'inclusion et de la solidarité (MIS) est un projet du Musée national des carrosses qui célèbre la différence en promouvant l'égalité et l'inclusion par le biais de l'éducation et du patrimoine. Grâce à ce projet, il est possible de faire venir des élèves d'écoles situées dans des zones défavorisées et des jeunes souffrant de handicaps mentaux qui n'ont jamais visité un musée auparavant.

Le palais national d'Ajuda et le monastère de Batalha ont également des projets intéressants sur la crédibilité sociale des musées.

Συζήτηση - Τέλος της συνεδρίας

Discussion – End of session

Discussion - Fin de la session

13/12/2023

Συνεδρία 3: Βιωσιμότητα

Session 3: Sustainability

Session 3: Durabilité

Κεντρική ομιλία:

Ερευνήστε! Είναι ανάγκη να προστατεύσουμε τους εαυτούς μας, όχι το κλίμα

Stefan Simon, Διευθυντής του Ερευνητικού Εργαστηρίου Rathgen, Βερολίνο, Γερμανία

Η κλιματική κρίση είναι εδώ και για τα ευρωπαϊκά μουσεία μας. Εκδηλώνεται, για παράδειγμα, σε σενάρια αυξανόμενου κινδύνου, όπως τα έντονα καιρικά φαινόμενα, αλλά και στο δικό μας οικολογικό αποτύπωμα, το οποίο απειλεί να υπονομεύσει την ίδια μας την αποστολή, τη βιώσιμη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Κατά περιοχή, τα μουσεία κατατάσσονται μεταξύ των κορυφαίων καταναλωτών ενέργειας μέσα στον αστικό ιστό. Λαμβάνοντας υπόψη την γκρίζα ενέργεια που περιέχεται στα νέα κτίρια, η παγκόσμια τάση για την κατασκευή όλο και περισσότερων μουσείων τα τελευταία 20 χρόνια έρχεται σε αντίθεση με την επείγουσα ανάγκη να μειώσουμε τη χρήση των πόρων μας σε ένα μεταβαλλόμενο κλίμα. Ένα άλλο σημαντικό εμπόδιο στην πορεία για να γίνουν τα μουσεία πιο περιβαλλοντικά βιώσιμα και φιλικά προς το κλίμα είναι ο υπερβολικός κλιματισμός, κάτι που οφείλεται παραδοσιακά περισσότερο στις τεχνικές σκοπιμότητες παρά στις ανάγκες συντήρησης καθαυτές.

Τούτων λεχθέντων, η ειλικρινής ανησυχία για το περιβάλλον δεν είναι παρά μια φυσική επέκταση ενός από τα βασικά καθήκοντα των ιδρυμάτων μνήμης, δηλαδή να ενεργούν ως υπεύθυνοι διαχειριστές των συλλογών τους για το μέλλον. Καθώς μας απομένει μόλις αυτή η δεκαετία προκειμένου να μειώσουμε τις εκπομπές άνθρακα κατά το ήμισυ, έχει έλθει πλέον η ώρα για τα μουσεία στην Ευρώπη να «κοιτάξουν ψηλά» και να αναθεωρήσουν τις προτεραιότητές τους, ώστε να προστατεύσουν εμάς. Και όχι το κλίμα.

Keynote speech:

Look up! About the need to protect us, not the climate

Stefan Simon, Director of the Rathgen Research Laboratory, Berlin-Germany

Climate crisis has arrived in our European museums. It manifests itself, for example, in increasing risk scenarios such as severe weather events, but also in our own ecological footprint, which threatens to undermine our very own mission, the sustainable preservation of cultural heritage.

In relation to their area, museums are ranking among the top energy consumers in the urban context. Taking into account the gray energy contained in new buildings, the global trend to build more and more museums over the past 20 years is fundamentally at odds with the urgent need to reduce the use of our resources in a changing climate. Another major obstacle on the way to becoming more sustainable and climate-friendly is excessive air conditioning, which is traditionally based more on technical feasibility than on conservation needs. This said, a thoughtful concern for the environment is nothing but a natural extension of one of the core tasks of memory institutions, namely to act as trustees and sustainable stewards of their collections for the future.

As we have only this decade left to cut carbon emissions in half, it is about time for museums in Europe to finally "look up" and realign their priorities, in order to protect us. Not the climate.

Discours liminaire

Recherchez! La nécessité de protéger nous-mêmes, pas le climat

Stefan Simon, Directeur du Laboratoire de recherche Rathgen, Berlin-Allemagne

La crise climatique est arrivée dans nos musées européens. Elle se manifeste, par exemple, par des scénarios de risques croissants tels que des événements météorologiques graves, mais aussi par notre propre empreinte écologique, qui menace de compromettre notre mission même, à savoir la préservation durable du patrimoine culturel.

Par rapport à leur superficie, les musées figurent parmi les principaux consommateurs d'énergie dans le contexte urbain. Si l'on tient compte de l'énergie grise contenue dans les nouveaux bâtiments, la tendance mondiale à construire de plus en plus de musées au cours des 20 dernières années va fondamentalement à l'encontre du besoin urgent de réduire l'utilisation de nos ressources dans un climat en mutation. Un autre obstacle majeur sur la voie de la durabilité et du respect du climat est la climatisation excessive, qui est traditionnellement basée davantage sur la faisabilité technique que sur les besoins de conservation. Cela dit, une préoccupation réfléchie pour l'environnement n'est rien d'autre que le prolongement naturel de l'une des tâches essentielles des institutions de la mémoire, à savoir agir en tant que dépositaires et gardiens durables de leurs collections pour l'avenir.

Comme il ne nous reste que cette décennie pour réduire de moitié les émissions de carbone, il est grand temps pour les musées européens de "lever les yeux" et de réorienter leurs priorités, afin de nous protéger nous - même . Pas le climat.

Στρογγυλή τράπεζα – Round Table – Table ronde

Τα γαλλικά μουσεία δεσμεύονται να υπηρετήσουν τη βιώσιμη ανάπτυξη

Emilie Girard, Πρόεδρος ICOM-Γαλλία

Αντιμέτωπα με τις σύγχρονες προκλήσεις που θέτουν τα μείζονα οικολογικά, ενεργειακά και κοινωνικά ζητήματα, πολλά γαλλικά μουσεία συμμετέχουν εδώ και αρκετά χρόνια σε πρωτοβουλίες που

αποσκοπούν στον μετασχηματισμό των εργασιακών συνηθειών και των επαγγελματικών πρακτικών. Οικολογικός σχεδιασμός των εκθέσεων, αναπροσανατολισμός στις μόνιμες συλλογές, ευαισθητοποίηση του κοινού σε περιβαλλοντικά και κοινωνικά ζητήματα, μεγαλύτερη συνεκτίμηση του κοινού στην ανάπτυξη της αποστολής του μουσείου κ.ά. Αγκυροβολημένα στη ζωή της πόλης και στον δημόσιο διάλογο, τα μουσεία δεν μπορούν να ξεφύγουν από τη θεμελιώδη κίνηση που συγκλονίζει τις κοινωνίες μας και σήμερα αναλαμβάνουν πλήρως τον κοινωνικό τους ρόλο. Το ICOM Γαλλίας αποφάσισε να υποστηρίξει αυτή τη δέσμευση προσφέροντας ένα φόρουμ για την ευαισθητοποίηση σχετικά με αυτές τις πρωτοβουλίες: επαγγελματικές ημέρες, βραδιές ηθικής συζήτησης, μια σειρά συναντήσεων που συνδιαμορφώνονται με διεθνείς εταίρους, κ.λπ. Η Γαλλική Επιτροπή του ICOM αποφάσισε επίσης να συμμετάσχει σε εμβληματικά έργα. Αυτό συμβαίνει με το σχέδιο "Ας πάρουμε τον έλεγχο του κλίματος", το οποίο το ICOM France μόλις υπέβαλε στο πλαίσιο της έκκλησης "Πράσινες εναλλακτικές λύσεις" που ξεκίνησαν οι γαλλικές δημόσιες αρχές. Όλες αυτές οι δράσεις έχουν τον ίδιο στόχο: να ξεκινήσουν, να ενθαρρύνουν, να μοιραστούν και να προωθήσουν εμπνευσμένες εμπειρίες για ολόκληρη τη μουσειακή κοινότητα, αξιοποιώντας τη δύναμη του ICOM: το δίκτυό του.

French museums committed to sustainable development

Emilie Girard, President of ICOM-France

Faced with the contemporary challenges posed by major ecological, energy and social issues, many French museums have been engaged for several years in initiatives aimed at transforming working habits and professional practices. Designing green exhibitions, refocusing on permanent collections, raising public awareness of environmental and social issues, taking greater account of the public in the development of the museum's mission, etc. Anchored in the life of the city and in public debate, museums cannot escape the fundamental movement that is shaking up our societies, and today they are fully assuming their social role. ICOM France has decided to support this commitment by offering a forum to raise awareness of these initiatives: professional days, ethical debate evenings, a series of meetings co-constructed with international partners, etc. The French Committee of ICOM has also decided to get involved in flagship projects. This is the case with the "Let's take control of the climate" project, which ICOM France has just submitted as part of the "Green Alternatives" appeal launched by the French public authorities. All these actions have the same objective: to initiate, encourage, share and promote inspiring experiences for the entire museum community, drawing on ICOM's strength: its network.

Les musées français, engagés pour une dynamique durable

Emilie Girard, présidente ICOM-France

Face aux défis contemporains que représentent les grands enjeux écologique, énergétique et social, les musées français sont nombreux à s'être engagés, et ce depuis plusieurs années, dans des actions visant à transformer les habitudes de travail et les pratiques professionnelles. Ecoconception des expositions, recentrage sur les collections permanentes, actions de sensibilisation des publics aux problématiques environnementales et sociales, meilleure prise en compte des publics dans l'élaboration du propos du musée... Ancrés dans la vie de la Cité et dans le débat public, les musées ne peuvent échapper au mouvement de fond qui secoue nos sociétés et assument aujourd'hui pleinement leur rôle social. ICOM France a décidé d'accompagner cet engagement en proposant un espace de parole pour mieux faire connaître ces initiatives : journées professionnelles, soirées débats de déontologie, cycle de rencontres co-construites avec des partenaires internationaux... Le comité français de l'ICOM a également souhaité s'investir dans des projets-phares. C'est le cas du projet « Prenons le contrôle du climat ! » qu'ICOM France vient de déposer dans le cadre de l'appel des « Alternatives vertes » lancé par les pouvoirs publics français. Toutes ces actions ont le même objectif : initier, encourager, mettre en commun, valoriser des expériences inspirantes pour l'ensemble de la communauté des musées, en s'appuyant sur ce qui fait la force de l'ICOM, son réseau.

Η προστασία του κλίματος στο επίκεντρο: Το μουσείο προς το «Όραμα Μηδέν»

Felicia Sternfeld, Πρόεδρος ICOM-Γερμανία

Η κλιματική αλλαγή αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις της εποχής μας, απειλώντας όχι μόνο τη ζωή αλλά και την πολιτιστική κληρονομιά. Όμως η επιδίωξη ενός “πράσινου μουσείου” είναι κάτι περισσότερο από τη μείωση των εκπομπών CO2 και την αύξηση της ενεργειακής απόδοσης. Είναι μια κοινωνική, πολιτιστική και ηθική υποχρέωση που πρέπει να αντανακλάται σε κάθε απόφαση και δράση του μουσείου.

Η σύντομη παρουσίαση προσφέρει μια ματιά στα παρασκήνια ενός παραδείγματος βέλτιστης πρακτικής, παρουσιάζοντας την προληπτική προσέγγιση που ακολουθεί το Ευρωπαϊκό Μουσείο Hansemuseum στο Lübeck, καθώς προσπαθεί να επιτύχει φιλόδοξους στόχους και να μεταβεί γρήγορα προς την ουδετερότητα ως προς τον άνθρακα.

Έχει ήδη λάβει ορισμένα μέτρα, όπως η συνεργασία με οργανισμούς όπως το Klimahaus στο Bremerhaven και το Museums For Future για να ενισχύσει τις προσπάθειές του για βιωσιμότητα και να γίνει το πρώτο “Μουσείο για το Μέλλον” στη Γερμανία. Για να ελαχιστοποιήσει το οικολογικό του αποτύπωμα, το EHM έχει ήδη λάβει πρακτικά μέτρα και επί του παρόντος αναπτύσσει μια ολοκληρωμένη στρατηγική βιωσιμότητας για να επιτύχει το όραμά του για ένα βιώσιμο μουσείο σε όλα τα επίπεδα. Το μουσείο βασίζεται σε διαφανή δεδομένα για την παρακολούθηση της προόδου και τον εντοπισμό σημαντικών δυνατοτήτων εξοικονόμησης πόρων. Τα κλιματικά ισοζύγια για το 2019 και το 2022 έχουν δημιουργηθεί και δημοσιευθεί στον ιστότοπο.

Επιπλέον, το μουσείο συμμετέχει ενεργά στην εκπαίδευση για τη βιώσιμη ανάπτυξη και ενσωματώνει στοιχεία προστασίας του κλίματος στο εκπαιδευτικό του έργο. Η συμμετοχή της κοινότητας και η συνεργασία με τοπικά δίκτυα αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των προσπαθειών του. Το Ευρωπαϊκό Μουσείο Hansemuseum επιδεικνύει ισχυρή δέσμευση για τη δράση για το κλίμα και τη βιωσιμότητα, με τη συνεργασία με διάφορους εταίρους και την ενσωμάτωση των προσπαθειών βιωσιμότητας σε όλες τις πτυχές του έργου του να διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο. Αν και το μουσείο βρίσκεται ακόμη στα πρώτα στάδια αυτού του ταξιδιού, είναι αποφασισμένο να επιτύχει τον στόχο του και να έχει θετικό αντίκτυπο στην κοινωνία.

Climate Protection in Focus: The Museum on the way to “Vision Zero”

Felicia Sternfeld, Chair ICOM-Germany

Climate change is one of the greatest challenges of our time, threatening not only life but also cultural heritage. But the pursuit of a “green museum” is more than just reducing CO2 emissions and increasing energy efficiency. It is a societal, cultural, and ethical obligation that must be reflected in every decision and action of the museum.

The brief presentation offers a behind-the-scenes glimpse of a best-practice example, showcasing the proactive approach taken by the European Hansemuseum in Lübeck as it strives to achieve ambitious goals and rapidly transition towards carbon neutrality.

It has already taken some measures, such as partnering with organizations like the Klimahaus in Bremerhaven and Museums For Future to strengthen its sustainability efforts and becoming the first “Museum for Future” in Germany. To minimize its ecological footprint, the EHM has already taken practical steps, and it is currently developing a comprehensive sustainability strategy to achieve its vision of a sustainable museum at all levels. The museum relies on transparent data to track progress and identify significant savings potential. The climate balances for 2019 and 2022 have been created and published on the website. Additionally, the museum actively participates in education for sustainable development and incorporates climate protection elements into its educational work. Involving the community and collaborating with local networks are integral parts of its efforts. The European Hansemuseum demonstrates a strong commitment to climate action and sustainability, with collaboration with various partners and the integration of sustainability efforts into all aspects of its work playing a key role. While the museum is still in the early stages of this journey, it is determined to achieve its goal and have a positive impact on society.

La protection du climat au point: Le musée sur la voie de la "Vision zéro"

Felicia Sternfeld, Présidente ICOM-Allemagne

Le changement climatique est l'un des plus grands défis de notre époque, menaçant non seulement la vie mais aussi le patrimoine culturel. Mais la recherche d'un "musée vert" ne se limite pas à la réduction des émissions de CO2 et à l'amélioration de l'efficacité énergétique. Il s'agit d'une obligation sociétale, culturelle et éthique qui doit se refléter dans chaque décision et action du musée.

Cette brève présentation offre un aperçu des coulisses d'un exemple de meilleure pratique, en mettant en avant l'approche proactive adoptée par le Hansemuseum européen de Lübeck, qui s'efforce d'atteindre des objectifs ambitieux et d'opérer une transition rapide vers la neutralité carbone.

Il a déjà pris certaines mesures, notamment en s'associant à des organisations telles que le Klimahaus de Bremerhaven et Museums For Future pour renforcer ses efforts en matière de développement durable et devenir le premier "musée du futur" en Allemagne. Pour minimiser son empreinte écologique, le EHM a déjà pris des mesures pratiques et élabore actuellement une stratégie globale de développement durable afin de concrétiser sa vision d'un musée durable à tous les niveaux. Le musée s'appuie sur des données transparentes pour suivre les progrès réalisés et identifier les économies potentielles importantes. Les bilans climatiques pour 2019 et 2022 ont été établis et publiés sur le site web.

En outre, le musée participe activement à l'éducation au développement durable et intègre des éléments de protection du climat dans son travail éducatif. L'implication de la communauté et la collaboration avec les réseaux locaux font partie intégrante de ses efforts. Le Hansemuseum européen fait preuve d'un engagement fort en faveur de l'action climatique et de la durabilité, la collaboration avec divers partenaires et l'intégration des efforts de durabilité dans tous les aspects de son travail jouant un rôle clé. Bien que le musée n'en soit qu'à ses débuts, il est déterminé à atteindre son objectif et à avoir un impact positif sur la société.

Μουσεία, κοινότητες και βιωσιμότητα στη Γεωργία

Lana Karaia, Πρόεδρος ICOM-Γεωργία, μέλος του Δ.Σ. ICOM- Europe

Η ανακοίνωση αυτή διερευνά τη σύνθετη δυναμική μεταξύ των μουσείων, των κοινοτήτων και της βιωσιμότητας στη Γεωργία, εμβαθύνοντας στις πολύπλευρες προκλήσεις που προκύπτουν από αυτήν τη διασταύρωση. Στο κράτος της Γεωργίας τα μουσεία διαδραματίζουν απαραίτητο ρόλο ως θεματοφύλακες της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ωστόσο, η σύνδεση μεταξύ μουσείων και τοπικών κοινοτήτων παρουσιάζει πολύπλοκες διασταυρώσεις, που περιπλέκονται περαιτέρω από τις προκλήσεις της βιωσιμότητας. Η παρουσίαση αυτή αναλύει τις στρατηγικές που χρησιμοποιούν τα μουσεία για να ενεργοποιούν και να κεντρίζουν το ενδιαφέρον των τοπικών κοινοτήτων, παρά τις αντικειμενικές δυσκολίες, όπως η έλλειψη πόρων και οι ακατάλληλες υποδομές.

Ατενίζοντας το μέλλον, προτείνονται δίοδοι πλεύσης για τα μουσεία στο περίπλοκο περιβάλλον της βιωσιμότητας και της συνεργασίας με κοινότητες. Υπογραμμίζεται η ανάγκη για συμπερίληψη και παρέχονται απόψεις για την προώθηση ενός πιο ανθεκτικού και χωρίς αποκλεισμούς πολιτιστικού τοπίου στη Γεωργία. Οι στρατηγικές που περιγράφονται έχουν σχεδιαστεί για να ευθυγραμμιστούν με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (SDGs) των Ηνωμένων Εθνών για το 2023, προσφέροντας έναν οδικό χάρτη για τα μουσεία ώστε να συμβάλουν ουσιαστικά σε ευρύτερους παγκόσμιους στόχους.

Για την αντιμετώπιση αυτών των πολυπλοκοτήτων, η ομιλία δεν στέκεται μόνο στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα μουσεία της Γεωργίας, αλλά λειτουργεί και ως πρακτικός οδηγός για την ανάπτυξη ενός πολιτιστικού οικοσυστήματος, που είναι τόσο βιώσιμο όσο και καθοδηγούμενο από την κοινότητα. Προσφέροντας ενεργές λύσεις και προοπτικές με προσανατολισμό στο μέλλον, συμβάλει στον συνεχιζόμενο διάλογο σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο τα μουσεία μπορούν να διαδραματίσουν κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση μιας πολιτιστικά πλούσιας και ανθεκτικής Γεωργίας σε ευθυγράμμιση με τους παγκόσμιους στόχους βιωσιμότητας.

Museums, Communities, and Sustainability in Georgia

Lana Karaia, Chair ICOM-Georgia, Board member of ICOM-Europe

This paper explores the complex dynamics among museums, communities, and sustainability in Georgia, delving into the multifaceted challenges that arise at this intersection. Within the context of Georgia, museums play an indispensable role as custodians of cultural heritage. However, the connection between museums and local communities presents complex intersections, further complicated by sustainability challenges. The discourse analyzes the strategies employed by these museums to actively engage local communities, even in the face of constraints such as limited resources and inadequate infrastructure.

Looking ahead, the paper envisages pathways for museums to navigate the complex landscape of community engagement and sustainability. It underscores the importance of inclusivity and provides insights to foster a more resilient and inclusive cultural landscape in Georgia. The strategies outlined are designed to align with the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs) of 2023, offering a roadmap for museums to make meaningful contributions to broader global objectives.

In addressing these complexities, the paper not only highlights the challenges faced by Georgian museums but also serves as a practical guide for the development of a cultural ecosystem that is both sustainable and community driven. By offering active solutions and future-oriented perspectives, this exploration contributes to the ongoing dialogue on how museums can play a pivotal role in shaping a culturally rich and resilient Georgia in alignment with global sustainability goals.

Musées, communautés et développement durable en Géorgie

Lana Karaia, Présidente ICOM-Géorgie, Membre du conseil d'administration ICOM- Europe

Cette présentation explore la dynamique complexe entre les musées, les communautés et la durabilité en Géorgie, en se penchant sur les défis à multiples facettes qui se posent à cette intersection. Dans le contexte de la Géorgie, les musées jouent un rôle indispensable en tant que gardiens du patrimoine culturel. Cependant, le lien entre les musées et les communautés locales présente des intersections complexes, encore compliquées par les défis de la durabilité. Le discours analyse les stratégies employées par ces musées pour engager activement les communautés locales, même face à des contraintes telles que des ressources limitées et des infrastructures inadéquates.

Pour l'avenir, la présentation envisage des voies permettant aux musées de naviguer dans le paysage complexe de l'engagement communautaire et de la durabilité. Il souligne l'importance de l'inclusivité et fournit des pistes pour favoriser un paysage culturel plus résilient et inclusif en Géorgie. Les stratégies décrites sont conçues pour s'aligner sur les objectifs de développement durable (ODD) des Nations Unies pour 2023, offrant une feuille de route aux musées pour qu'ils apportent des contributions significatives à des objectifs mondiaux plus larges.

En abordant ces complexités, cette présentation ne met pas seulement en lumière les défis auxquels sont confrontés les musées géorgiens, mais sert également de guide pratique pour le développement d'un écosystème culturel qui soit à la fois durable et axé sur la communauté. En proposant des solutions actives et des perspectives d'avenir, cette exploration contribue au dialogue en cours sur la manière dont les musées peuvent jouer un rôle central dans le façonnement d'une Géorgie culturellement riche et résiliente, en accord avec les objectifs mondiaux de durabilité.

Τα μουσεία της Δημοκρατίας της Μολδαβίας αλληλεγγυα στην Ουκρανία

Valeria Suruceanu, Πρόεδρος ICOM-Μολδαβία

Τα μουσεία της Μολδαβίας έχουν αποδείξει την ακλόνητη αλληλεγγύη τους προς την Ουκρανία, επισημαίνοντας τον ζωτικό ρόλο της ειρήνης στη βιώσιμη ανάπτυξη, όπως περιγράφεται στον Στόχο Βιώσιμης Ανάπτυξης 16. Ο Στόχος αυτός επιδιώκει να προωθήσει ειρηνικές κοινωνίες χωρίς αποκλεισμούς, να διευκολύνει την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε όλους και να καθιερώσει αποτελεσματικούς, υπεύθυνους και συμπεριληπτικούς θεσμούς σε όλα τα κοινωνικά επίπεδα, διασφαλίζοντας ότι οι άνθρωποι με διαφορετικό υπόβαθρο ή χαρακτηριστικά μπορούν να ζήσουν χωρίς φόβο και βία.

Δυστυχώς, η επιδίωξη για παγκόσμια ειρήνη, επιδίωξη του Στόχου 16, βάλλεται από συνεχιζόμενες βίαιες συγκρούσεις παγκοσμίως, με το 2022 να σηματοδοτεί ένα ζοφερό ορόσημο – την αύξηση άνω του 50% στους θανάτους αμάχων που σχετίζονται με συγκρούσεις, κυρίως λόγω του πολέμου στην Ουκρανία. Ανταποκρινόμενα σε αυτές τις προκλήσεις, τα μουσεία της Μολδαβίας συμμετέχουν σε βιώσιμες συνεργασίες και προσφέρουν υποστήριξη στον ουκρανικό πολιτισμό και τους πρόσφυγες, συμβάλλοντας ενεργά στην προώθηση της ειρήνης και στην επίτευξη των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης στην Ανατολική Ευρώπη.

Η Ουκρανία και η Δημοκρατία της Μολδαβίας, δύο γειτονικά έθνη στην Ανατολική Ευρώπη, μοιράζονται μια βαθιά πολιτιστική ιστορία. Ωστόσο, η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία στις 24 Φεβρουαρίου 2022, οδήγησε στην κλιμάκωση του ρωσο-ουκρανικού πολέμου, με αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη προσφυγική κρίση στην Ευρώπη από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Πριν από αυτή τη σύγκρουση, η ουκρανική κοινότητα στη Μολδαβία βρίσκονταν σε ακμή με ισχυρούς πολιτιστικούς δεσμούς μεταξύ των δύο εθνών. Ο πόλεμος επηρέασε βαθιά και τις δύο χώρες και η Μολδαβία, επιδεικνύοντας το ευρωπαϊκό της πνεύμα, υποδέχτηκε θερμά τους Ουκρανούς πρόσφυγες, δείχνοντας αλληλεγγύη και ωριμότητα παρά τις προηγούμενες διαφορές. Η κυβέρνηση της Μολδαβίας διαχειρίστηκε γρήγορα την εισροή προσφύγων, εφαρμόζοντας συστήματα όπως πράσινους διαδρόμους για να διευκολύνει τη διέλευσή τους μέσω της Μολδαβίας.

Τα μουσεία της Μολδαβίας διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο παρέχοντας στους Ουκρανούς πρόσφυγες δωρεάν πρόσβαση στις εκθέσεις, τις ξεναγήσεις και τα εργαστήριά τους, ενώνοντας τις δυνάμεις τους με άλλα πολιτιστικά ιδρύματα για την παροχή υποστήριξης στους πιο αδύναμους. Αυτές οι προσπάθειες περιελάμβαναν εκθέσεις με έργα τέχνης της Ουκρανής καλλιτέχνης Veronika Vetnitskaya, αντιπολεμικές εκθέσεις που παρουσίαζαν σύγχρονα έργα και σχέδια παιδιών από την Ουκρανία και εργαστήρια χειροτεχνίας για παιδιά και γονείς από την Ουκρανία. Η Δημοκρατία της Μολδαβίας συνέχισε να στηρίζει την πολιτιστική πρωτοβουλία σε συνεργασία με ουκρανικά μουσεία. Συγκεκριμένα, το 2023 ορίστηκε ως Έτος Ουκρανικού Πολιτισμού στη Μολδαβία, με διάφορες εκθέσεις που διοργανώθηκαν, συμπεριλαμβανομένης μιας έκθεσης κόμικς που αφηγείται τη διατήρηση των μουσειακών συλλογών κατά τη διάρκεια του πολέμου και μιας έκθεσης για τον εορτασμό της Ημέρας Ανεξαρτησίας της Ουκρανίας. Η τελευταία εκδήλωση, με τίτλο «Μέσα από τον πόνο και τον ηρωισμό: Μία αναδρομή του ουκρανικού πολέμου μέσω της τέχνης», όχι μόνο γιόρτασε την Ημέρα Ανεξαρτησίας της Ουκρανίας, αλλά απέτισε φόρο τιμής στους πεσόντες ήρωες και σηματοδότησε ενάμιση χρόνο αγώνα για ελευθερία και ανεξαρτησία. Παρέστησαν ο πρέσβης της Δημοκρατίας της Μολδαβίας στην Ουκρανία και πρέσβεις χωρών της ΕΕ στη Δημοκρατία της Μολδαβίας. Οι ενέργειες των μουσείων της Μολδαβίας αποτελούν παράδειγμα της δύναμης των πολιτιστικών ανταλλαγών και της αλληλεγγύης στην προώθηση της ειρήνης και της κατανόησης, ακόμη και εν μέσω αντιξοοτήτων.

The museums of the Republic of Moldova stand in solidarity with Ukraine

Valeria Suruceanu, Chair ICOM-Moldova

Moldovan museums have demonstrated their unwavering solidarity with Ukraine, emphasizing the crucial role of peace in sustainable development, as outlined in Sustainable Development Goal 16. This goal seeks to foster peaceful and inclusive societies, provide access to justice for all, and establish effective, accountable, and inclusive institutions across all societal levels, ensuring that people

of diverse backgrounds can live free from fear and violence. Tragically, the global pursuit of peace, as embodied by Goal 16, has been disrupted by ongoing violent conflicts worldwide, with 2022 marking a grim milestone – a more than 50 percent increase in conflict-related civilian deaths, primarily due to the war in Ukraine. In response to these challenges, Moldovan museums have engaged in sustainable partnerships and offered support to Ukrainian culture and refugees, actively contributing to the promotion of peace and the achievement of sustainable development goals in Eastern Europe. Ukraine and the Republic of Moldova, two neighboring nations in Eastern Europe, share a deep cultural history. However, the invasion of Ukraine by Russia on February 24, 2022, marked a significant escalation in the Russo-Ukrainian War, resulting in the largest refugee crisis in Europe since World War II. Prior to this conflict, the Ukrainian community in Moldova thrived, nurturing strong cultural ties between the two nations. The war profoundly impacted both countries, and Moldova, demonstrating its European spirit, warmly welcomed Ukrainian refugees, showing solidarity and maturity despite previous divisions among its people. The Moldovan government swiftly managed the refugee influx, implementing systems such as green corridors to facilitate their transit through Moldova. Moldovan museums played a vital role by granting Ukrainian refugees complimentary access to their exhibitions, tours, and workshops, uniting with other cultural institutions to provide support. These efforts included exhibitions featuring artworks by Ukrainian artist Veronica Vetsitskaya, anti-war exhibitions showcasing contemporary works and drawings by Ukrainian children, and craft masterclasses for Ukrainian children and parents. The Republic of Moldova continued to support cultural initiatives in collaboration with the Ukrainian museum community. Notably, 2023 was designated the Year of Ukrainian Culture in Moldova, with various exhibition projects organized, including a comics exhibition narrating the preservation of museum collections during the war and an exhibition commemorating Ukraine's Independence Day. The latter event, titled "Through Suffering and Heroism: Retrospective of the Ukrainian War through Art," not only celebrated Ukraine's Independence Day but also paid tribute to fallen heroes and marked a year and a half of the struggle for freedom and independence. It was attended by the Republic of Moldova's Ambassador to Ukraine and ambassadors from EU countries in the Republic of Moldova. Moldovan museums' actions exemplify the power of cultural exchange and solidarity in promoting peace and understanding, even in the face of adversity.

Les musées de la République de Moldavie solidaires de l'Ukraine

Valeria Suruceanu, Présidente ICOM-Moldavie

Les musées moldaves ont démontré leur solidarité inébranlable avec l'Ukraine, en soulignant le rôle crucial de la paix dans le développement durable, comme le souligne l'objectif de développement durable n° 16. Cet objectif vise à favoriser l'avènement de sociétés pacifiques et ouvertes à tous, à assurer l'accès de tous à la justice et à mettre en place des institutions efficaces, responsables et ouvertes à tous, à tous les niveaux de la société, afin que des personnes d'horizons divers puissent vivre à l'abri de la peur et de la violence. Tragiquement, la quête mondiale de la paix, telle qu'incarnée par l'objectif 16, a été perturbée par les conflits violents qui se poursuivent dans le monde entier, l'année 2022 marquant une étape sinistre : une augmentation de plus de 50 % des décès de civils liés aux conflits, principalement en raison de la guerre en Ukraine. En réponse à ces défis, les musées moldaves se sont engagés dans des partenariats durables et ont offert leur soutien à la culture ukrainienne et aux réfugiés, contribuant activement à la promotion de la paix et à la réalisation des objectifs de développement durable en Europe de l'Est. L'Ukraine et la République de Moldavie, deux nations voisines d'Europe de l'Est, partagent une histoire culturelle profonde. Cependant, l'invasion de l'Ukraine par la Russie le 24 février 2022 a marqué une escalade significative dans la guerre russo-ukrainienne, entraînant la plus grande crise de réfugiés en Europe depuis la Seconde Guerre mondiale. Avant ce conflit, la communauté ukrainienne de Moldavie était prospère et entretenait des liens culturels forts entre les deux nations. La guerre a profondément affecté les deux pays et la Moldavie, faisant preuve d'un esprit européen, a chaleureusement accueilli les réfugiés ukrainiens, faisant preuve de solidarité et de maturité malgré les divisions antérieures au sein de sa population. Le gouvernement moldave a rapidement géré l'afflux de réfugiés, en mettant en place des systèmes tels que les corridors verts pour faciliter leur transit à travers la Moldavie. Les musées moldaves ont joué un rôle essentiel en permettant aux réfugiés ukrainiens d'accéder gratuitement à leurs expositions, visites et ateliers, et en s'associant à d'autres institutions culturelles pour leur apporter leur soutien. Ces efforts comprenaient des expositions présentant des œuvres de l'artiste ukrainienne Veronica Vetsitskaya, des expositions anti-guerre présentant des œuvres contemporaines et des dessins d'enfants ukrainiens, ainsi que des ateliers

d'artisanat pour les enfants et les parents ukrainiens. La République de Moldavie a continué à soutenir des initiatives culturelles en collaboration avec la communauté muséale ukrainienne. En particulier, 2023 a été désignée Année de la culture ukrainienne en Moldavie, avec divers projets d'exposition organisés, notamment une exposition de bandes dessinées racontant la préservation des collections de musées pendant la guerre et une exposition commémorant le jour de l'indépendance de l'Ukraine.

Ce dernier événement, intitulé "Par la souffrance et l'héroïsme : Rétrospective de la guerre ukrainienne à travers l'art", a non seulement célébré le jour de l'indépendance de l'Ukraine, mais a également rendu hommage aux héros tombés au combat et a marqué un an et demi de lutte pour la liberté et l'indépendance. L'ambassadeur de la République de Moldavie en Ukraine et les ambassadeurs des pays de l'UE en République de Moldavie ont assisté à l'événement. Les actions des musées moldaves illustrent le pouvoir des échanges culturels et de la solidarité dans la promotion de la paix et de la compréhension, même face à l'adversité.

Μουσείο και βιώσιμη κοινωνική ανάπτυξη

Marie Clarté O'Neill, Πρόεδρος Διεθνούς Επιτροπής ICOM/CECA

Πώς ορίζεται η βιώσιμη κοινωνική ανάπτυξη και ποιος είναι ο ρόλος των μουσείων σε αυτό το οικολογικό πολιτιστικό όραμα; Ο κοινωνικός αντίκτυπος ορίζεται ως ένα φαινόμενο που περιλαμβάνει όλες τις αλλαγές, θετικές ή αρνητικές, αναμενόμενες ή απροσδόκητες, που δημιουργούνται από δραστηριότητες και αποδίδονται άμεσα σε αυτές. Ο κοινωνικός αντίκτυπος του μουσείου είναι, επομένως, ο τρόπος με τον οποίο συμβάλλει στην εξέλιξη της κοινωνίας, στο πλαίσιο μιας δυναμικής βιωσιμότητας.

Η πρόσφατη επαναδιατύπωση του ορισμού του μουσείου από το ICOM, αποτέλεσμα ευρείας διαβούλευσης, στην οποία συμμετείχαν επαγγελματίες των μουσείων όλων των ειδικοτήτων, αποκαλύπτει την αυξανόμενη σημασία της κοινωνικής ευθύνης του μουσείου στην οικοδόμηση της κοινωνίας: τη διασταυρούμενη δυναμική του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος, τη συμμετοχή στην αμοιβαία κατανόηση των κοινωνιών μέσω της αποδοχής της διαφορετικότητας και της αναγνώρισης των πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων, την αναγνώριση του μουσείου, ως χώρου ανάδειξης του υλικού πολιτισμού.

Τέλος, οι δεξιότητες και η τεχνογνωσία των μελών μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας μπορούν να αποτελέσουν κινητήρια δύναμη κοινωνικής και προσωπικής ανάπτυξης. Στόχοι της βιώσιμης ανάπτυξης είναι η ενθάρρυνση της δημιουργικής πλευράς των ατόμων και η ανάληψη συλλογικής ευθύνης. Με το νέο ορισμό του μουσείου επισημαίνεται η συμμετοχή των κοινοτήτων στο έργο του μουσείου.

Museum and sustainable social development

Marie Clarté O'Neill, Chair of the International Committee ICOM/CECA

How is sustainable social development defined, and what role do museums have to play in this new ecological cultural vision? Social impact is defined as a phenomenon encompassing all changes, positive or negative, expected or unexpected, generated by activities and directly attributable to them. The museum's social impact would therefore be the way in which it contributes to the evolution of society, within a dynamic of sustainability. The recent evolution of ICOM's definition of the museum, the result of a wide-ranging consultation of museum professionals from all walks of life, reveals the growing importance of the museum's social responsibility in the construction of society: the intersecting dynamics of past, present and future, participation in the mutual understanding of societies by welcoming

diversity and recognizing cultural specificities, recognition of the museum as a place of proof and materiality in a digital society.

Finally, the skills and know-how of the members of a social group can become an engine for growth, and the individuals making it up, the actors of their own development. The objectives of sustainable social development are to encourage the creative dimension of individuals, and the assumption of responsibility for projects by the social group, which the new definition of the museum identifies as the participation of communities, i.e. social groups presented or empowered in museum productions.

Musées et développement social durable

Marie Clarté O'Neill, Présidente du Comité international ICOM/ CECA

Comment se définit le développement social durable et quel rôle les musées sont ils amenés à jouer dans cette récente vision culturelle écologique ? On définit l'impact social comme un phénomène englobant tous les changements, positifs ou négatifs, attendus ou inattendus, engendrés par des activités et directement attribuables à celles-ci. L'impact social du musée serait donc la manière dont celui-ci participe à ce qui fait évoluer la société, et ceci dans une dynamique de durabilité. La récente évolution de la définition du musée par l'ICOM, obtenue par une très large consultation des professionnels de musée de toutes fonctions, révèle l'importance croissante de la responsabilité sociale du musée dans la construction de la société : dynamique croisée du passé, du présent et de l'avenir, participation à la compréhension mutuelle des sociétés par l'accueil de la diversité et la reconnaissance des spécificités culturelles, reconnaissance du musée comme lieu de preuve et de matérialité dans une société numérique. Enfin, les capacités et savoir-faire des membres d'un groupe social peuvent devenir un moteur de croissance et les individus la constituant, les acteurs de leur propre développement. Les objectifs du développement social durable sont de favoriser la dimension créative des individus, la prise en charge de projets par le groupe social, ce que la nouvelle définition du musée identifie comme la participation des communautés, soit des groupes sociaux présentés ou responsabilisés dans les productions des musées.

Μουσεία: περιβαλλοντικές πολιτικές και πολιτισμική βιωσιμότητα

Ανδρέας Πακουμακάτος, Ομότιμος Καθηγητής, Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών Αθήνα, Καθηγητής, Università degli Studi di Firenze

Τα μουσεία, πολύτροποι κοινωνικοί πυκνωτές, μπορούν να αποτελέσουν τους διαμεσολαβητές ανάμεσα στη διαδικασία διάσωσης, ανάδειξης και προβολής της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και στην ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης και του διαπολιτισμικού διαλόγου. Τα μουσεία, οργανισμοί κοινωνικής ευθύνης και αντιπροσωπευτικοί εκφραστές των τοπικών κοινοτήτων (σύμφωνα με τη Σύσταση της UNESCO της 17ης Νοεμβρίου 2015 για την «Προστασία και την προώθηση μουσείων και συλλογών, τη διαφορετικότητά τους και τον ρόλο τους στην κοινωνία») εργάζονται μεταξύ άλλων για την καλλιέργεια τρόπων συλλογικής διαβίωσης στη βάση αρχών σχετικών με την προστασία των ιδιαίτερων τοπικών πολιτισμικών ταυτοτήτων.

Από την άποψη αυτή τα μουσεία αναλαμβάνουν έναν ισχυρό και ευρύτερο εκπαιδευτικό και παιδαγωγικό ρόλο κοινωνικής ευαισθητοποίησης για ζητήματα που σχετίζονται με την ίδια την ποιότητα της διαβίωσης, όπως η κλιματική αλλαγή και η προστασία του περιβάλλοντος. Τα μουσεία γίνονται αντιληπτά ως ενεργοί φορείς αλλαγής και ως θεσμοί με οπτική μακράς διάρκειας: ως εκ τούτου εμφορούνται από την ηθική υποχρέωση συμβολής στην κατανόηση, καταρχήν, των περιβαλλοντικών προβλημάτων από τις κοινωνίες αναφοράς. Τα μουσεία, παράλληλα με πρωτοβουλίες, όπως αυτή της απόρριψης χορηγιών από πετρελαϊκές εταιρίες (βλ. την περίπτωση του Βρετανικού Μουσείου και της εταιρίας πετρελαιοειδών BP) προχωρούν σε σειρά άλλων ενεργειών, π.χ. σε ό, τι αφορά τους γενικούς δείκτες περιβαλλοντικής βιωσιμότητας των αρχιτεκτονικών κελυφών στα οποία στεγάζονται, στην αναθεώρηση των εκθεσιακών πρακτικών με στόχο τον περιορισμό της κατανάλωσης

ενέργειας, τη μείωση του φαινομένου της μεταφοράς έργων τέχνης για πολυέξοδες εκθέσεις και την παραγωγή in situ των έργων από τους ίδιους τους καλλιτέχνες (βλ. τις πρόσφατες εκθέσεις στο Palazzo Strozzi της Φλωρεντίας), κ.ά.

Museums: environmental policies and cultural sustainability

Andreas Giacomacatos, Professor Emeritus, Athens School of Fine Arts, Professor, Università degli Studi di Firenze

Museums, multimodal social capacitors, can be the mediators between the process of saving, highlighting and promoting the tangible and intangible cultural heritage and the strengthening of sustainable development and intercultural dialogue. Museums, socially responsible organizations and representative representatives of local communities (according to the UNESCO Recommendation of 17 November 2015 on the "Protection and Promotion of Museums and Collections, their Diversity and their Role in Society") work, among other things, to cultivating ways of collective living based on principles related to the protection of particular local cultural identities.

From this point of view, museums assume a strong and broader educational and pedagogical role of social awareness for issues related to the very quality of living, such as climate change and environmental protection. Museums are perceived as active agents of change and as institutions with a long-term view; therefore they are charged with the ethic mission to contribute to the understanding, in principle, of environmental problems by reference societies. Museums, alongside initiatives such as the rejection of sponsorships from oil companies (see the case of the British Museum and the oil company BP) are proceeding with a series of other actions, e.g. in terms of the general indicators of environmental sustainability of the architectural shells in which they are housed, in the review of exhibition practices with the aim of limiting energy consumption, reducing the effect of transporting works of art for expensive exhibitions and the in situ production of the works by the artists themselves (see the recent exhibitions at the Palazzo Strozzi in Florence), et al.

Musées : politiques environnementales et durabilité culturelle

Andreas Giacomacatos, Professeur Émérite, École des beaux-arts d'Athènes, Professeur Università degli Studi di Firenze

Les musées, condensateurs sociaux aux modes multiples, peuvent être les médiateurs entre le processus de sauvegarde, de mise en valeur et de promotion du patrimoine culturel matériel et immatériel et le renforcement du développement durable et du dialogue interculturel. Les musées, les organisations socialement responsables et les représentants des communautés locales (selon la Recommandation de l'UNESCO du 17 novembre 2015 sur la "Protection et la promotion des musées et des collections, de leur diversité et de leur rôle dans la société") travaillent, entre autres, à cultiver des modes de vie collectifs basés sur des principes liés à la protection des identités culturelles locales particulières.

De ce point de vue, les musées assument un rôle éducatif et pédagogique fort et au sens plus large de sensibilisation sociale aux questions liées à la qualité même de la vie, telles que le changement climatique et la protection de l'environnement. Les musées sont perçus comme des agents actifs du changement et comme des institutions ayant une vision à long terme ; ils sont donc chargés de la mission éthique de contribuer à la compréhension, en principe, des problèmes environnementaux par les sociétés de référence. Les musées, parallèlement à des initiatives telles que le rejet du parrainage des compagnies pétrolières (voir le cas du British Museum et de la compagnie pétrolière BP), mènent une série d'autres actions, par exemple en termes d'indicateurs généraux de durabilité environnementale des enveloppes architecturales dans lesquelles ils sont hébergés, de révision des pratiques d'exposition dans le but de limiter la consommation d'énergie, de réduire l'effet du transport des œuvres d'art pour des expositions coûteuses et la production in situ des œuvres par les artistes eux-mêmes (voir les récentes expositions au Palazzo Strozzi à Florence), et ainsi de suite.

Λήξη Συνεδρίου
End of the Conference
Clôture de la Conférence

